

**GÖÇÜN TOPLUMSAL CİNSİYETİ:
SURİYELİ KADIN MÜLTECİLER ÖRNEĞİ**

Meral DOĞAN

**Yüksek Lisans Tezi
Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ayşe TEKDAL FİLDİŞ**

2020

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖÇÜN TOPLUMSAL CİNSİYETİ:
SURİYELİ KADIN MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

Meral DOĞAN

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. Ayşe TEKDAL FİLDİŞ

TEKİRDAĞ-2020
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... /... / 2020

Meral DOĞAN

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meral DOĞAN tarafından hazırlanan “**Göçün Toplumsal Cinsiyeti: Suriyeli Kadın Mülteciler Örneği**” konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat’da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../2020

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk AÇIKGÖZ

Enstitü Müdürü V.

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Göçün Toplumsal Cinsiyeti: Suriyeli Kadın Mülteciler Örneği
Tez Yazarı : Meral DOĞAN
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ayşe TEKDAL FİLDİŞ
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi 2020
Sayfa Sayısı : 77

2011 yılında Arap Baharı olarak nitelendirilen olayların sonucunda Suriye’de iç karışıklıklar başlamış kısa süre sonra bu karışıklıklar büyük bir iç savaşa dönüşmüştür. Yaşanan iç savaşın bir sonucu olarak insanlar kitleler halinde öncelikle sınır komşusu olan ülkelere sığınmışlardır. Türkiye, savaştan kaçan insanları açık kapı politikası uygulayarak sınırları içerisine almış ve bugün en çok Suriyeli mülteci bulunan ülke konumuna gelmiştir. Savaş sonrası göçlerin herkes için zor olduğu bilinmektedir. Ancak erkeklerin yaşadıkları sorunlara ek olarak kadın mülteciler toplumsal cinsiyet normları sebebiyle daha fazla ve sistematik sorunlarla yüzleşmektedir. Bu sebeple; çalışmada, göç sürecinde kırılgan durumları daha çok kırılganlaştıran sorunlarla karşılaşan Suriyeli mülteci kadınlara odaklanılmıştır. Çalışmanın amacı Suriyeli mülteci kadınların sorunlarını görünür kılmaktır. Yapılan çalışmada alanyazın taraması sonucu elde edilen kaynaklar doküman içerik analizi ile incelenerek toplumsal cinsiyet teorisi ile birlikte yorumlanmış, çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, toplumsal cinsiyet normları ve mültecilik durumu birleştiğinde, Suriyeli mülteci kadınların her birinin birden fazla ve iç içe geçen sorunlarla yaşamak durumunda kaldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Teorileri, Suriyeli Mülteci Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Türkiye Göç Politikası

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences,
Department : Department of Globalization and International Relations
Thesis Title : Gender of Migration: Syrian Women Refugees Example
Thesis Author : Meral DOĞAN
Thesis Adviser : Prof. Dr. Ayşe TEKDAL FİLDİŞ
Type of Thesis Year : Master Thesis 2020
Total Number of : 77
Pages

As a result of the events described as the Arab Spring in 2011, civil turmoil started in Syria and soon these turmoil turned into a major civil war. As a result of the civil war, people have sought refuge in primarily neighboring countries, in masses. Turkey accepted the people fleeing war by applying an open-door policy and has taken them into the borders becoming the country with the largest number of Syrian refugees today. It is known that post-war immigration is difficult for everyone. However, in addition to the problems experienced by men, women refugees face more and systematic problems due to gender norms. Therefore; The study focused on Syrian refugee women who faced problems that made fragile situations more fragile during the migration process. The aim of the study is to make the problems of Syrian refugee women are facing more visible. In the study, the sources obtained as a result of literature review were analyzed with document content analysis and interpreted together with gender theory and solutions were tried to be presented. As a result of the study, when gender norms and refugee status come together, it is seen that Syrian refugee women have to live with multiple and intertwined problems.

Key words: Gender, Migration, Migration Theories, Syrian Refugee Women, Turkey Immigration Policy

ÖNSÖZ

Göç; insanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte insanlığın gündemine giren bir olgudur. Bugün, özellikle Ortadoğu Bölgesi'nde yaşanan iç savaşlar, uluslararası zorunlu göçleri tüm dünya ülkelerinin gündemine taşımıştır. Savaştan kaçan ve geriye dönülebilecek bir evleri kalmayan insanlar, öncelikle sınır komşularına sığınmaktadır. Zorunlu göç sürecinin, (göç eden bütün bireyler için) sıkıntılı ve yıpratıcı bir süreç olduğu gerçektir. Ancak kadınların toplum içerisindeki kırılgan durumlarının, yaşanan savaş ve göç etme sürecinde daha kırılgan hale geldiği bilinmektedir. Bu çalışmada uluslararası göç teorileri incelenmiş; ekonomik, düzenli ve erkek göçlerine odaklanmaları sebebiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriler doğrultusunda, bu çalışmada, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci kadınları örneklem olarak, toplumsal cinsiyet teorisi perspektifiyle kadınların yaşadıkları sorunlar ve nedenlerine odaklanılmıştır. Bu çalışmanın başından itibaren beni yönlendiren, çalışmamı sınırlandırmama yardımcı olan, zamanını ve emeğini esirgemeyen tez danışmanım Ayşe Tekdal Fildiş'e, zorlandığım her an yanımda olduğunu hissettiren arkadaşım Ümmiye Özbilek'e, 25 yıllık hayatım boyunca hep yanımda olan, bu tez çalışmamda da tezimin redakte edilmesine katkı sunan kuzenim ve dostum Sultan Keleş'e, yaşamımın her anında maddi manevi olarak bana destek sunan aile üyelerim Gülistan, Mehmet, Melisa, İlber Doğan'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
1. GÖÇ	5
1.1. Göçün Kavramsal Çerçevesi	5
1.2. Göç Kuramları	12
1.2.1. Erken Dönem Göç Teorileri.....	13
1.2.2. Neoklasik Kuram	18
1.2.3. Yeni Ekonomi Kuramı	19
1.2.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	20
1.2.5. Modernleşme Okulu: Denge Kuramı	21
1.2.6. Bağımlılık Okulu: Merkez-Çevre Kuramı ve Dünya Sistemleri Kuramı 22	
1.2.7. Marksizim Temelinde Tarihsel-Yapısalcı Kuram.....	24
1.2.8. Göç Sistemleri Kuramı.....	25
1.2.9. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	26
1.3. Türkiye'nin Göç Politikaları Tarihi.....	28
2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE GÖÇ	33
2.1. Toplumsal Cinsiyetin Kavramsal Çerçevesi	33
2.2. Toplumsal Cinsiyetin Uluslararası Göçe Etkisi	37
3. GÖÇ SÜRECİNDE SURİYELİ KADIN MÜLTECİLER.....	42
3.1. Suriyeli Mülteciler Sorunu	43
3.2. Suriyeli Mültecilerin Hukuksal Statüsü.....	45
3.3. Suriyeli Mülteci Kadınların Sorunları	48
SONUÇ.....	57

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA.....	63
------------------------------------	-----------

GİRİŞ

İnsanlar, tarihsel süreç içerisinde her zaman buldukları bölgeden başka bölgelere giderek göç eylemini gerçekleştirmişlerdir. Kısaca yer değiştirme olarak adlandırılan göç eylemi, insanlık tarihi kadar eskidir. Göç aktif bir süreç olduğu için kişileri, toplumları, devletleri etkileyen; çok yönlü nedenleri ve sonuçları olması sebebiyle de akademik çalışmalarda yer alan bir olgudur. Göç; sebebi ya da etki ettiği alan ne olursa olsun, odak noktası insan olması gereken bir süreçtir. Ekonomik nedenlerle yapılan göçler, içerisinde yine itici güçleri barındırdığı için bir kopuşu simgelerken savaş nedeniyle yapılan zorunlu göçler bireyleri derinden etkilemektedir.

Ortadoğu ülkelerinde meydana gelen ve adına Arap Baharı denilen olaylar, 2011 yılında Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de iç savaşa dönüşmüş, milyonlarca insanın hem ülke içerisinde hem de sınır dışına doğru zorunlu göç etmelerine neden olmuştur. Savaş sebebiyle birçok insan hayatını kaybetmiştir. Yaşam ve ölüm arasında çok ince bir çizginin olduğu Suriye'de yaşananlar, sadece Suriye'yi değil tüm dünyayı etkilemiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte açık kapı politikası uygulayan Türkiye, insan hakları konusunda örnek bir duruş sergilemiştir. Bugün hala en çok Suriyeli mülteci bulunan ülke Türkiye'dir.

Savaş ve sonrasında gerçekleşen göçler hiç kimse için kolay bir süreç değildir. Ancak kadınlar için bu süreç, ataerkil toplum düzeni ve ürettiği toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle daha zor bir hal almaktadır. Savaşta erkekler fiziksel ve psikolojik olarak şiddete maruz kalırken kadınlar cinsel şiddete de maruz kalmaktadır. Suriye'de yaşanan savaş sırasında da kadınların yaygın olarak cinsel şiddete maruz kaldıkları bilinmektedir. Türkiye'ye yapılan Suriyeli mülteci göçünün Suriyeli kadınlar açısından incelenmesi, göç etme ve yerleşme sürecinde toplumsal cinsiyet kimlikleriyle var olmaları nedeniyle oldukça önemlidir. Suriyeli mülteci kadınların sorunları ancak toplumsal cinsiyet odaklı incelenerek anlaşılacak sorunlardır.

Geleneksel göç araştırmaları genellikle mültecilerin problemlerini erkek odaklı incelemekte ve kadınları edilgen birer unsur olarak nesneleştirmektedir. Kadınların göç sürecinde yaşadığı toplumsal cinsiyet temelli problemler bu araştırmaların

dışında bırakılmış, kadınlar bağlı, bağımlı kişiler olarak araştırmalarda kısıtlı görünüme sahip olmuşlardır. Erkek egemen bakış açısının hâkim olduğu bu geleneksel göç araştırmaları hala varlığını sürdürürken, son yıllarda kadın odaklı göç çalışmalarındaki artışlar oldukça önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde göçün kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda birçok göç tanımına yer verilmiş, göç türlerinden uluslararası göç odak noktasına alınarak kaynak, hedef, transit ülke tanımları yapılmıştır. Uluslararası göç; serbest ve zorunlu göç olarak ayrılmış ve çalışmanın konusundan dolayı zorunlu göçe dair genel tanımlara yer verilmiştir. Göçmenlerin yasalar karşısında düzenli ve düzensiz göçmen olarak ikiye ayrıldıklarından ve göçmenlere verilen yasal statülerden bahsedilmiştir.

Birinci bölümün ikinci kısmında göç kuramları incelenmiştir. Ravenstein'in çalışmaları kendisinden sonra geliştirilen göç kuramlarına öncülük etmiştir. Bu çalışmada da Ravenstein ve sonrasında geliştirilen kuramlara ağırlık verilmiştir. Hepsi çok kıymetli olan bu kuramların her biri bir diğerini beslediği için hepsine yer vermeye çalışılmıştır. Bu bölümün amacı; göçü ekonomik sebeplere indirgeyen, daha çok düzenli göçleri ele alan ve kadınları edilgen unsurlar olarak gören ana akım göç teorilerini yakından inceleyerek eleştiriler sunmak ve bu çalışmanın neden toplumsal cinsiyet perspektifiyle yazıldığını ve bunun önemini göstermektir.

Birinci bölümün üçüncü kısmında; cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'ye yapılan göçler kronolojik sıralamaya göre verilmiş, Türkiye'nin karşılaştığı göç dalgalarına yönelik uyguladığı politikalar incelenmiştir. Oldukça köklü bir göç alma tarihi olan Türkiye'nin, kitlesel göçlere uyguladığı politikalara kısaca değinilmiştir. Bu bölüm Türkiye'nin kitlesel göçlere yönelik uyguladığı politikaların dönüşümünü görebilmek, günümüz politikalarını anlamak açısından da oldukça önemlidir.

Çalışmanın ikinci kısmında toplumsal cinsiyetin kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışı, feminist teori içerisindeki gelişimi, toplumsal cinsiyet rolleri kavramı, ataerki kavramı ve bu olgunun devlet tarafından yeniden üretilerek topluma nüfuz etmesi incelenmiştir. İkinci kısmın son bölümünde ise toplumsal cinsiyetin uluslararası göçe etkisi konu olarak alınmıştır. Göç

alanına yönelik toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılan eleştirilere ve önerilere yer verilmiştir.

Son bölümde göç sürecinde Suriyeli kadın mülteciler başlığı altında sırayla; Suriyeli mülteciler sorunu, Suriyeli mültecilerin hukuksal statüsü, Suriyeli mülteci kadınların sorunu incelenerek geniş bir perspektiften öze inilmiştir. Suriyeli mülteci kadınların sorunları; mevcut politikalar sebebiyle yaşanan mağduriyetler, toplumda karşılaştıkları ayrımcılık ve bu ayrımcılığı besleyen medya olarak ayrı konular şeklinde ele alınmış, yaşanan mağduriyetler toplumsal cinsiyet teorisiyle incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı; ülkelerinde yaşanan savaş sebebiyle göç etmek zorunda kalarak Türkiye'ye yerleşen, ana akım göç teorilerinde görünmez kılınan Suriyeli kadın mültecilerin hükümet politikaları, toplumsal önyargılar çerçevesinde yaşadıkları sorunları toplumsal cinsiyet teorisi perspektifiyle görünür kılmaktır. Türkiye tarihi boyunca göç süreçleri ile etkileşim içerisinde olan bir ülkedir; bu sebeple son dönemlerde uyguladığı politikaların dönüşümleri önem arz etmektedir. Türkiye toplumu, iç ve dış göçleri sıklıkla yaşayan ataerkil bir toplumdur. Bu iki etken göz önüne alındığında, çalışmanın önemi; Suriyeli kadın mültecilerin toplumsal cinsiyet teorisi doğrultusunda yaşadıkları sorunları inceleyerek literatüre katkıda bulunmasıdır.

Çalışmada öncelikle kavramsal ve kuramsal bir çerçeve çizilmiş ve belirli aşamalarla son olarak konunun özü olan Suriyeli kadın mültecilerin sorunları incelenmiştir. Genelden özele inilmeye çalışılarak konunun özünün daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Konunun esası itibari ile yöntem olarak alan çalışması veya mülakat yapılması çalışmanın başlarında üzerine düşünülen ancak bazı zorluklar nedeniyle gerçeklikte karşılığı bulunamayan bir yöntem olmuştur. Bu sebeple çalışmada sık sık daha önce yapılmış alan çalışmalarına, mülakatlara yer verilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; *“gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya*

konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). “Nitel araştırmayı insanın, kendi sırlarını çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak tanımlamak mümkündür” (Özdemir, 2010, s. 326). Çalışmanın tekniği; alanyazın taraması ile yazar, akademisyen ve araştırmacıların kitapları, makaleleri, yayınları, doktora ve yüksek lisans tezleri, sivil toplum kuruluşlarının alan çalışmaları toplanmış, doküman içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Doküman incelemesi; belgeler, arşiv kayıtları, çeşitli materyalin araştırma konusu veriyi toplama ve çözümlenme işlemidir, bu inceleme türünde araştırma konusu hangi belgelerin toplanacağına yön vermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 430-431). İçerik analizi; “birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (aktaran Karataş, 2015, s. 74). Literatür taraması yapıldığında göç konusunun genellikle nicel araştırma yöntemi ile incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada yapılan nicel araştırmalardan yararlanılmıştır ancak kadınların durumlarının analizinin daha iyi yapılabilmesi için nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ

1.1. Göçün Kavramsal Çerçevesi

Göç, insanın varoluşuyla birlikte başlayan bir eylemdir. Homo Sapiens'in ortaya çıkmasıyla birlikte, afetlerden kaçmak, yiyecek aramak için gerçekleştirilen eylemdir (aktaran Özyakışır, 2013, s. 6). İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri mekânı zorunlu veya gönüllü olarak terk ederek başka bir mekâna yerleşmelerini tanımlar. Kavram bu yönüyle sadece mekânsal değişiklikleri değil; siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve bireysel alanda göçülen yer ve göç edilen yerde değişikliklere sebep olmaktadır (Somuncu, 2006, s. 1). Göç eden birey ve topluluklar ile göçmen alan topluluklar arasında yeni bir toplumsal ilişki şekli ortaya çıkar. Yeni toplumsal ilişki biçimi beraberinde birçok kavramı ortaya çıkarır. Bu bölümde göç ile ilgili bazı kavramlara ve uluslararası göç rejimine yer verilerek, Türkiye'ye yapılan kitlesel Suriyeli göçünün daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır.

Göçün kavramsal çerçevesi oldukça geniş olduğu için 'Göç Terimleri Sözlüğü' bulunmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü'nde göç; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun bir kişinin ya da bir grup insanın uluslararası sınırı geçerek ya da devlet sınırları içerisinde yer değiştirdikleri nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (2009, s. 22). Göç, Oxford sözlüğünde; politik veya sembolik sınırları aşarak yeni yaşam alanlarına veya toplumlara yapılan, uzun süre devam eden hareket olarak tanımlanmıştır (Yalçın, 2017, s. 20). “Göç, nüfusun; devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine denmektedir” (Doğanay, 1994, s. 165). Göç vatandaşı olunan ülke sınırları içerisinde yapıldığında buna iç göç denilmektedir (Sağlam, 2006, s. 34). Bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçler dış

göç (uluslararası göç) olarak tanımlanır (Sağlam, 2006, s. 34). Bu çalışmada uluslararası göçe yönelik kavramlar incelenmektedir.

Uluslararası göç bir ülkeden diğer ülkeye yapılan göçtür. Göçe sebep olan ülkeye göçün kaynağı anlamında kaynak ülke, ulaşılmak istenen ülkeye ise hedef ülke denilmektedir. Göç edenler, hedef ülkeye ulaşmak için başka ülkelerin sınırlarına girebilirler. Bu noktada transit ülke kavramı ortaya çıkmaktadır. Transit ülke; coğrafi olarak hedef ülke ile kaynak ülke arasında yer alan yasal veya yasal olmayan bir şekilde nüfusu geçici ya da kalıcı olarak barındırması gereken ülke olarak tanımlanmaktadır (aktaran Tepealtı, 2019, s. 126).

Göç aynı zamanda nüfus hareketini sağlayan nedene göre serbest göç ve zorunlu göç olarak ikiye ayrılmaktadır (aktaran Yıldız, 2018, s. 8). Serbest göç literatürde gönüllü göç olarak da görülmektedir. İnsanların dış baskı görmeksizin, bir itici güce ihtiyaç duymadan kendi iradeleri ile yaptıkları göçlerdir, bu göçlere turizm amaçlı göçler dâhildir (Yıldız, 2018, s. 9). Zorunlu göç William B. Wood'a göre savaş, politik istikrarsızlık, ekolojik krizler, etnik ve dini çatışmaların itici faktör olmasıyla insanların yaşadıkları yeri zorunlu olarak terk etmeleridir (aktaran Özyakışır, 2013, s. 13). Zorunlu göç kararı içinde riskleri barındıran, bireyin aidiyet duygusunu yerle bir eden ve bireyin öteki olarak sınındığı bir süreçtir. Bu süreci başlatabilecek bireyi veya toplulukları harekete geçirebilecek olan motivasyon itme ve çekme faktörlerinin olması ile oluşmaktadır (Adıgüzel, 2019, s. 6). Savaş, ekolojik krizler, etnik dini çatışmalar, ekonomik krizler gibi sorunlarla yaşanan ülkenin birey için yaşanılmayacak hale gelmesi sonucu yapılan göçlere zorunlu göç denilmektedir. Yapılan göç keyfi olarak değil; yaşam kaybı kaygısıyla yapılmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün hazırladığı göç sözlüğünde zorla göç; doğa ya da insan yapımı nedenlerden dolayı yaşamı ve refahı tehdit eden zorlama ile yapılmış göç hareketi olarak tanımlanmaktadır (2009, s. 103). Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle insanların yaşamları ve refahlarını tehdit eden nedenlerden dolayı 2011 yılından sonra yaptıkları göç zorunlu göçe örnektir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 20 Haziran tarihinde yayımladığı raporda, 2018 yıl sonu itibari ile dünya genelinde ülkesinden insan hakları ihlalleri, savaş, zorlu yaşam koşulları

sebebiyle kaçan insanların sayısının 70.8 milyona ulaştığını gösterdi (Figures at a Glance, 2019).

Stephen Castles ve Mark J. Miller yaşadığımız çağı ‘göç çağı’ olarak tanımlamaktadır (Özgöker ve Doğan, 2019, s.5). Göçü insanın varoluşuyla birlikte başlayan mekân değişiklikleri olarak tanımlayabiliriz; ancak bulunduğumuz çağda, bahsettiğimiz uluslararası göç kavramının ortaya çıkmasına modern ulus devlet ve akabinde vatandaşlık kavramları neden olmuştur. Vatandaşlık kavramı ilk kez ulus devlet yapıları içerisinde kullanılmaya başlanmış ve anayasal zeminde bireye hak ve özgürlükler vermiştir (Gökçen, 2012, s.113). Ülke sınırlarının belirlenmesi ile ortaya çıkan vatandaş ve yabancı kavramları göçe ilişkin başka kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Her ülkenin düzenli veya düzensiz göç eden bireylere ya da topluluklara uyguladığı yasalar ülkenin çıkarlarına ve ihtiyaçlarına göre değişkenlik göstermektedir. Göç edilen ülkenin hedef ülke veya transit ülke olması, bulunduğu bölge, sosyo-ekonomik koşulları yasa ve mevzuatlarını belirlemekte, zaman içerisinde bulunduğu durumlar değişkenlik gösterdikçe yasa ve mevzuatları değişebilmektedir. Bu boyutuyla uluslararası göç süreci sadece mekan değişikliği olarak görülmemeli, göç veren ve göç alan ülkelerin toplumlarını etkileyen, karmaşık durumlara çekebilen bir süreç olarak görülmelidir (Castles ve Miller, 2008, 29). Savaş yüzünden meydana gelen kitlesel göç akınlarını ya da ekonomik sebeplerden dolayı yapılan kitlesel işçi göçleri bu perspektif ile incelenmelidir.

Göç hareketinin nasıl gerçekleştiği uluslararası göç için oldukça belirleyicidir. Süresi ve nedenlerinden ayrı olarak göç, hukuksal anlamda yasal olan ve yasal olmayan göç olarak ikiye ayrılmakta, literatürde karşımıza düzenli göç ve düzensiz göç olarak çıkmaktadır. Düzenli göç; bireyin ya da toplulukların yasal olarak başka bir ülkeye giriş yapması, kalması ve çıkış yapmasıdır (Adıgüzel, 2019, s.4). Türkiye’de düzenli statü elde etmek isteyen göçmenlerin bazı seçenekleri vardır; öğrenci vizesi, çalışma ya da ikamet izni alarak, Türk vatandaşlığına başvurup kabul edilerek, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’ndan çalışma izni alarak düzenli göçmen olabilirler (İçduyu ve Aksel, 2012, s. 33-34).

Düzensiz göç ise; bireyin ya da toplulukların, yasalara uygun olmayan bir şekilde vatandaşı olmadıkları bir ülkeye giriş yapmalarını, orada kalmaları ve çıkmalarıdır (Adıgüzel, 2019, s.4). Kaynak, transit ve hedef ülkelerin yasalarına aykırı bir şekilde ülkeye giriş yapmış olması, izinsiz bir şekilde ikamet etmesi, çalışması düzensiz göçü oluşturan başlıklardır. Uluslararası Göç Örgütünün oluşturduğu sözlükte düzensiz göçmen; yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin süresinin bitmesi sebebiyle transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi olarak tanımlanmaktadır (2009, s. 27). Son yıllarda sayılarında artış olan düzensiz göçmenler için akademisyenler ve yasa yapıcılar arasında bir kavram ikiliği söz konusudur, akademisyenler göçmenlerin suç oluşturan kimseler olarak algılanmaması için düzensiz, belgesiz göçmen olarak adlandırmaktayken kamu otoriteleri yasadışı göçmen olarak adlandırmaktadır (aktaran Cengiz, 2013, s. 12-13). Bu çalışmada bu sebeplerden dolayı düzensiz göçmen kavramı kullanılacaktır.

Türkiye her ne kadar göç veren ülkeler arasında tanımlansada göç almakta ve önemli göç yollarının üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'nin Asya, Afrika, Avrupa kıtalarının geçiş güzergahında bulunuyor olması ve komşu ülkelerde gerçekleşen olaylar Türkiye'ye olan göç hareketlerinde artış meydana getirmiştir. Türk makamları tarafından yakalanan göçmenler üç gruba ayrılmaktadır; başka bir ülkeye gitmek için Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan düzensiz göçmenler, geçerli belgeleri olmadan Türkiye'de çalışmak, yaşamak isteyen düzensiz göçmenler, ülkeden ayrılması beklenen ancak ayrılmayan mültecilik başvuruları reddedilmiş düzensiz göçmenler (İçduyu ve Aksel, 2012, s. 21). Düzensiz göçmenler yasaları ihlal eden suçlular olarak görülmemelidir. Afganistan'da Taliban'ın saldırılarından kaçarak başka ülkelere sığınan göçmenler, Irak'ta Saddam Hüseyin'in Halepçe saldırısından kaçıp Türkiye'ye sığınan göçmenler, Suriye iç savaşından kaçarak yine Türkiye'ye sığınan göçmenler düzensiz göçmenlerdir.

Suriye, Irak, Afganistan gibi örnek durumlardan bahsedildi. Böyle durumlarda sığınılan ülkelerin düzensiz göçleri düzenli hale getirmeleri, göçmenlere hukuki statüler vermeleri beklenmektedir. Göç yönetimi; hem devlet sınırları içerisinde yabancıların girişi ve mevcudiyetini, hem de mültecilere ve korunma ihtiyacı bulunan diğer kişilere sağlanan korumayı yönetmek üzere, sınır ötesi göçleri düzenli

ve insani bir şekilde yönetmek için ulusal bir sistem içindeki çeşitli devlet kurumlarından oluşan yönetimi tanımlayan terimdir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, s. 36). Düzensiz göçün kayıt altına alınması devletlerin güvenliği için önemlidir. Ancak unutulmamalıdır ki düzensiz göç en çok göçmenlere zarar vermekte, onları sömürüye açık hale getirmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 409). Göç bireyin sadece fiziksel anlamda bir mekânı terk ederek başka bir mekâna yerleşmesini değil; aynı zamanda sosyal yaşamında kurduğu ilişkilerinde değişmesine sebep olur. Göçmen, başka bir şekliyle kaybeden ve kaybettiği haklara tekrar ulaşmak zorunda olanıdır. 2011 yılında Suriye iç savaşının patlak vermesi sonucunda Türkiye'ye göç eden göçmenler için Türkiye, 2014 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma kanununu yürürlüğe sokmuştur.

Görüldüğü üzere düzensiz göç; ülkeye yasal olmayan yollarla giriş yapmak, yasal yollarla girip vize süresi bitmesine rağmen ülkede kalmaya devam etmek gibi birçok şekilde gerçekleşebilmektedir. Düzensiz göç için kesin ayrımlarla sorunsuz bir tanım yapmak göç olgusunun dinamiği sebebiyle güçtür. Burada yapılmaya çalışılan düzenli göç ile düzensiz göç arasında hukuki anlamda bir ayrım olduğunu ve bu ayrım sonucu farklı yönetsel yollar izlendiğini aktarabilmektir.

Düzensiz göç sonucu ortaya çıkan mülteci, sığınmacı, Türkiye için şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma kavramlarına bakmak göçün kavramsal çerçevesini çizebilmek adına yararlı olacaktır. 1951 Cenevre sözleşmesine göre mülteci;

Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir (Adıgüzel, 2019, s. 5).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince koyarak kabul etmiştir, Türkiye'de mülteci koruması Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle iltica eden kişiler için sağlanmaktadır (Adıgüzel, 2019, s. 7).

Sığınmacı ise kısaca mülteci başvurusu yapmış, başvuru sonucunu bekleyen kişidir (Adıgüzel, 2019, s. 6). Uluslararası Göç Örgütü sığınmacı tanımı;

Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler (2009, s. 74).

Mülteci başvurusu yapılmış ülke kendi yasa ve mevzuatlarına ve taraf olduğu anlaşmalara göre mülteci başvurusu kabul edilir ya da reddedilir.

Şartlı mülteci Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 62. maddesine göre;

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir (2013).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi çekince koyması sebebiyle Avrupa ülkeleri dışından gelen ancak mülteci statüsü alması için bütün şartlara sahip kimseleri şartlı mülteci olarak tanımlamakta üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar ülkede kalmalarına izin vermektedir.

İkincil Koruma Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 63. maddesine;

Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir (2013).

Mülteci statüsü, şartlı mülteci koruması verilmeyen ancak geri gönderilmesi mümkün olmayan kişilere ikincil koruma sağlanmaktadır.

Geçici koruma statüsü; kitlesel sığınma durumunda uluslararası koruma ihtiyacını karşılamak için geliştirilmiş, serbest giriş ve geri gönderilmeme ilkesine bağlı olarak temel ihtiyaçların karşılanması unsurlarını içinde barındırmaktadır (Çiçekli, 2016, s. 313-314). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 91. maddede geçici korumanın çerçevesi şu şekilde çizilmiştir:

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir (2013).

Geçici Koruma için kanunda; kişilerin ülkeye kabulü, kalışları, hakları, sorumlulukları, ülkeden çıkış işlemleri, hangi kurumlarla işbirliği yapılacağı gibi konuların Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikte belirleneceği belirtilmiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013). 2013 yılında çıkan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıktıktan bir yıl sonra Geçici Koruma Yönetmeliği çıkmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği'nde geçici koruma sağlanacak yabancılar üçüncü bölümde şu şekilde tanımlanmıştır:

Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen

yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır (2014).

Yönetmeliğin 7. madde 3. fıkrasında ve 16. maddesinde geçici korumadan faydalanan yabancılardan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda kabul edilen uluslararası koruma statülerini elde edemeyecekleri, geçici koruma statülerini devam ederken bu statülerine başvurularının işleme alınmayacağı belirtilmiştir (2014). Aynı yönetmeliğin 11. maddesinde geçici korumanın Bakanlar Kurulu kararı ile kaldırılabilmesi, geçici koruma kalktıktan sonra uluslararası koruma başvurusu yapanların başvurularının değerlendirilmesine izin verileceği belirtilmiştir (2014).

Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye göç etmeye başlamasından 3 yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Geçen süre zarfında misafir olarak isimlendirilen Suriyeli mülteciler, hukuk karşısında savunmasızdı. Yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle beraber Suriyeli mültecilerin 'geçici koruma statüsü' kazanması, Suriyeli mülteciler adına olumlu bir adım gibi görünmektedir. Ancak yine de, Geçici Koruma Yönetmeliği kendi içerisinde birçok sorunlar taşımakta ve bunlar 3. bölümde detaylıca aktarılmaktadır. Bu başlıkta göç tanımlarına, türlerine, göç ile teması olan ülkelerin tanımlarına, göçmenlerin hukuksal statülerine yer verilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bir sonraki başlıkta göç teorileri incelenecektir.

1.2. Göç Kuramları

Uluslararası göç hareketleri son elli yılda tüm dünyayı etkisi altına alan, değişik nedenlere dayanan, ulus kavramını sorgulatan, demografik açıdan milyonlarca insanı kapsayan bir süreçtir (Unat, 2017, s. 51). Göç, göç edenlerin ve onlardan sonraki kuşakların yaşamlarını değiştiren kolektif bir eylemdir, kaynak ve hedef ülke toplumlarında değişimlere sebep olmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s. 29). Son elli yılda göç konusu birçok gelişmiş ülkenin sosyal bilimcileri tarafından ele alınmış, kuramsal açıdan incelenmiş, siyaseten çözümler üretilmeye çalışılmıştır (Unat, 2017, s. 51). Göç; türleriyle, nedenleri ve sonuçlarıyla, kaynak ve hedef ülkesiyle çok farklı boyutları olması nedeniyle tek bir kuramla

açıklanamamaktadır. Göç olgusunu anlayabilmek için geliştirilen kuramları incelemek gerekmektedir. Bu bölümde erken dönem göç teorilerinde; Ravenstein Göç Kanunları, İtme ve Çekme Kuramı, Petersen'in Beş Göç Tipi, Kesişen Fırsatlar Kuramı incelenecek devamında ise Neoklasik Kuram, Yeni Ekonomi Kuramı, İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, Modernleşme Okulu: Denge Kuramı, Bağımlılık Okulu: Merkez-Çevre Kuramı ve Dünya Sistemleri Kuramı, Marksizim Temelinde Tarihsel-Yapısalcı Kuram, Göç Sistemleri Kuramı, İlişliler Ağı Kuramı incelenecektir.

1.2.1. Erken Dönem Göç Teorileri

Göçü kuramsal açıdan ilk kez ele alan kişinin İngiliz coğrafyacı Georg Ravenstein olduğu kabul edilmektedir (aktaran Özyakışır, 2013, s. 45). Ravenstein 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinden yola çıkarak göç olgusunun genel geçer yedi kanununu oluşturmuş, bu kanunlar daha sonra geliştirilecek olan kuramlara ve modellere öncülük etmiştir (Adıgüzel, 2019, s. 24). Ravenstein, 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı Göç Kanunları (The Laws of Migration) başlıklı iki makalesinde belirlediği yedi göç kanunu tartışmaya açmıştır (Çağlayan, 2006, s. 69).

Göçün ilk kanunu göçmenlerin çoğunlukla kısa mesafeli yerlere göç ettiğini söylemektedir (Unat, 2017, s. 52). Ravenstein'a göre göç edilen merkezlerin iş imkânının çokluğu ile kentte yaşayan insan nüfusunun oranını göçün boyutunu belirler (Çağlayan, 2006, s. 69). Göçün ikinci kanunu kentin sanayi ve ticaret anlamında gelişmesi sonucunda ekonomik anlamda büyümesi çevresindeki kırsaldan gelişen kente göçün nedenidir (Çağlayan, 2006, s. 69). Göç nedeniyle boşalan her kırsal daha uzak kırsaldan yapılan göç ile dolmakta kentin avantajları ülke genelinde hissedildikçe adım adım kırsaldan kente ya da kentin yakınında olan kırsala göç gerçekleşmektedir. Göçün üçüncü kanunu yayılma ve emme sürecinin birbirini destekler konumda olduğunu ve beraber ilerlediğini belirtmektedir (Çağlayan, 2006, s. 70). Ravenstein'a göre göç etmenin kendisi bir amaç değildir, göçmenlerin amacı kentin sağladığı ekonomik ve ticari faaliyetlerden pay alabilmektir (Çağlayan, 2006, s. 70). Kentin sanayi ve ticari

faaliyet anlamında büyümesi ortaya bir iş gücü açığı çıkarmaktadır. Üçüncü kanunda göçmenler ortaya çıkan bu iş gücü açığını kapattıkları belirtilmektedir. Ravenstein göçün dördüncü kanununda, oluşan göç dalgasının tetikleyici bir özelliği olduğunu ve başka göç dalgalarına sebep olduğu görüşündedir (Çağlayan, 2006, s. 70). Ravenstein'a göre her göç akımı yeni bir göç akımını doğurmakta ve bu süreç zincirleme bir şekilde devam etmektedir. Beşinci kanun diğer dört kanunda bahsedilen zincirleme göçlerin aksine doğrudan göçlerden bahsetmektedir. Uzun mesafeden göç edenler direk büyük sanayi ve ticaret merkezlerine göç etmektedirler (Özyakışır, 2013, s. 46). Ravenstein altıncı kanununda kırsalda yaşayanlar ile kentte yaşayanlar arasındaki farklı göç eğilimlerine dikkat çekmiştir. Ravenstein'a göre kentte yaşayan insanlar kırsalda yaşayan insanlara göre göçe daha az eğilimlidir (Çağlayan, 2006, s. 70). Yedinci ve son kanunda cinsiyetlere göre göç eğilimi incelenmiştir. Ravenstein 1889 yılında yayımlanan ikinci makalesinde kadınların erkeklerden daha fazla göç ettiklerini burada ki ayrımın ise kadınların daha çok iç göç ve kısa mesafeli göçlere tabii oldukları erkeklerin ise uzun mesafelerde ve yurt dışı göçlerine tabii oldukları yönündedir (aktaran Çağlayan, 2006, s. 71).

Ravenstein'in oluşturduğu göç kanunları göç alanında analiz/kuram açısından ilk olması sebebiyle önemlidir. Ravenstein, genel olarak endüstri gelişimine odaklanmış ve insanların göç eğiliminin maddi koşullarını incelemiştir. Bu sebeple derinlikten yoksun olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Castles ve Miller Ravenstein'in bu kanunlarını tarihsel olmamakla ve bireysel tercihlere dayanmakla eleştirmişlerdir (Özyakışır, 2013, s. 47). Ravenstein göçü genel olarak ekonomik etkilerle incelemesi nedeniyle eleştirilmiş olsa da neo-klasik bakış açısıyla göçü inceleyen çalışmalara öncü olmuştur (aktaran Özyakışır, 2013, s. 47). Ravenstein kadınları erkeklerden daha fazla göç eden ayrı bir grup kategorisinde ele almış fakat yine de teorinin dışında bırakmıştır.

Göç etmek insan hayatında yeni bir olgu değildir. Her dönemin dinamiklerinin farklı olması sebebiyle göçün nedenleri değişkenlik göstermektedir. Ancak genel bir neden olarak; bölgelerin birbirinden farklı refah düzeyleri söz konusudur.

Burada refah olarak kastedilen ekonominin iyi olması, ekolojik dengenin bozulmamış olması, savaş olmaması gibi durumlarla örneklendirilebilir.

Everett Lee 'A Theory of Migration' makalesinde insanları göç etmeye iten ve çeken faktörleri şematik olarak göstermiş, çalışmasına Ravenstein göç kanunları ile ilgili değerlendirmeleri ile başlamıştır. Everett Lee itme ve çekme kuramını oluştururken Ravenstein'in yedi kanunundan ilham almıştır. Everett Lee makalesinde göçe neden olan faktörleri dört maddede sıralamıştır;

- 1- Menşe ülke ile ilgili faktörler,
- 2- Hedef ülke ile ilgili faktörler,
- 3- Araya giren engeller,
- 4- Bireysel Faktörler (Lee, 1966, s. 50).

Lee makalesinde göçün başlangıç yerini ve hedeflenen yeri küme şeklinde göstererek; artı, eksi, o işaretleri ile sırasıyla çekici, itici, nötr faktörleri kümelerin içine yerleştirmiştir. Oluşturulan şekil ile anlatılmak istenen bireyleri harekete geçirecek faktörlerin olduğudur. Faktörlerin hangisinin çekici hangisinin itici veya hangisinin nötr olarak algılanacağı ise kişiseldir. Bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni hali, çocuğunun olup olmaması bu faktörlerin onu nasıl etkileyeceğini belirleyen faktörlerdir (Lee, 1966, s. 50).

Kuramdan hareketle sosyal yapı içerisinde bireyler için itici, çekici durumlar çok fazla ve karmaşıktır çünkü kuramın genel yapısı itibariyle bu durumlar kişisel ve görelidir (Çağlayan, 2006, s. 73). Lee, göçün itme ve çekme faktörlerinin çok fazla olması sebebiyle çerçevesinin ince ve ayrıntılı bir şekilde çizilmesinin ve tüm itme ve çekme faktörlerinin farklı sınıflar için doğru tanımlanmasının, bu faktörlerin içeriğinin de doğru bir şekilde oluşturulmasının gerekliliğini belirtmiştir (Çağlayan, 2006, s. 73). Lee aynı zamanda itme ve çekme faktörleri belirlenirken yaşanan bölge ve göç edilecek bölgenin artı ve eksilerinin bütünlüklü bir şekilde incelenmesinin önemini vurgulamıştır (Çağlayan, 2006, s. 74). Bahsedilen itme ve çekme faktörlerinin demografik analizlerinin hangi sosyal yapı içerisinde belirleneceği unsuru kuramın kişisel yaklaşımından dolayı oldukça zor gözükmektedir.

Lee kuramında bir diğere önemli ayırım ise; mikro faktörler ve makro faktörlerdir. Lee mikro faktörleri bireysel faktörler olarak ele alırken, makro faktörler ise bireysel olmayan faktörlerdir. Sosyal belirsizlik, mesafe, ulaşım bedeli, ulaşım imkânları gibi mikro faktörlerin yanı sıra katı göç kanunları, ırk ya da ulusal kimliğe gönderme yapan göç sistemleri, göç için fiziksel uygunluk gibi makro faktörlerde vardır (Çağlayan, 2006, s. 94-95). Lee'nin kurduğu itme çekme kuramı hem göçü açıklamak açısından oldukça önemli bir kuram hem de itme ve çekme faktörlerinin kişiden kişiye göre farklılık gösteriyor olduğunu vurgulamasıyla karmaşıktır.

Petersen'in beş göç tipini oluşturduğu kuramsal çalışmasının odaklandığı esas soru "*Bütün insanlar doğası gereği göçmense neden bazıları göçmenken diğerleri değil?*" olmuştur (Özyakışır, 2013, s. 48). Bu soru ile aslında göçün doğal bir şey olduğu ve tüm insanların aynı göç eğiliminde olduğu görüşlerine karşı çıkmaktadır.

Petersen bir önceki başlıkta bahsedilen itme ve çekme faktörlerinin altında yatan nedenlere odaklanmıştır. Petersen'e göre göç çalışmalarında tarihsel döngü göz ardı edilmemelidir, belli bir dönem aralığında itici faktör olan bir durum başka bir dönemde çekici faktör olabilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 75). Petersen, ekonominin göçü etkileyen önemli bir faktör olduğu görüşündedir. Ekonomik dalgalanmalarda alt, orta ve üst sınıflarda göç etme durumunun farklı şekillerde ortaya çıktığını ve bu yüzden insanların göç eğilimlerini ekonomik sınıflarca farklı olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedir (Çağlayan, 2006, s. 75).

Petersen'e göre insanların bir kısmı mevcut durumunu değiştirmek için göç ederken, bir kısım insan mevcut durumlarında herhangi bir değişiklik istemedikleri için göç etmemektedirler (Özyakışır, 2013, s. 49). Mevcut durumunu değiştirmek için göç eden insanlar için 'yenilikçi göç', mevcut durumları değişmesin diye göç eden insanlar için 'muhafazakâr göç' terimleri kullanılmıştır.

Petersen'in göç tipi sınıflandırması sırasıyla şöyledir: İlkel, zorunlu, yönlendirilmiş, serbest ve kitlesel göç. İlkel göç; ekolojik sebeplerden dolayı yapılan göçlerdir, burada söz konusu olan itici faktörler kuraklık, kötü hava

şartları gibi fiziksel zorluklardır (Çağlayan, 2006, s. 75). Petersen'in ikinci göç tipi zorunlu göçtür. Ona göre zorunlu göç devletin ya da devlet kadar yaptırımı olan kurumların politikaları sonucunda gerçekleşen göçlerdir (Özyakışır, 2013, s. 49). Zorunlu göç, zor tekeli elinde bulunduran yapıların bireylerin inisiyatif haklarının ellerinden alarak yaptırdıkları göçlerdir. Üçüncü göç tipi zorunlu göç tipiyle bağlantılı bir şekilde geliştirilmiş olan yönlendirilmiş göçtür. Zorunlu göçte olduğu gibi uygulanan politikaların ya da sosyal durumların yarattığı baskılar sonucu göç zemini oluşturulmakta ancak burada meşru zor tekeli elinde bulunduran yapılar göç etme inisiyatifini bireye bırakmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 49). Petersen'in dördüncü göç tipi serbest göçtür. Bu göç tipinde bireyi zorlayıcı bir unsur bulunmamasına rağmen kendi isteği ile bulunduğu bölgeyi terk ederek başka bir bölgeye yerleşmesi ele alınmıştır, burada göç kararı kişiseldir kitlesel göçler bu göç tipine dâhil edilmemiştir (Çağlayan, 2006, s. 76). Son göç tipi kitlesel göçtür. Petersen'e göre kitlesel göçler teknolojinin gelişmesi ile ulaşım imkânlarının geliştirilmesi, demir yollarının limanlara bağlanması gibi durumlar kitlesel göçün önünü açmıştır (Çağlayan, 2006, s. 76).

Petersen'in beş göç tipi kronolojik bir sıralamayı da içerisinde barındırması nedeniyle oldukça önemlidir. Aynı zamanda göç olgusunun sadece bireysel kararlar doğrultusunda gerçekleştiği görüşünden ayrı olarak zor tekeli elinde bulunduran yapıların baskıları sonucunda gerçekleştiğine dikkat çekmiş olması toplumsal anlamda göçlerin açıklanması için oldukça değerlidir.

Samuel A. Stouffer 1940 yılında Amerikan Sosyoloji Dergisi'nde yayımlanan *Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori* isimli makalesinde o güne kadar göç konusuyla ilgilenen bilim insanlarının çoğunun göç hareketleri ve mesafe arasında yakın bir ilişki olduğunu vurguladıklarından bahseder ve mesafe kavramı hakkında daha açık çalışmaların gerekliliğini belirtir (Özcan, 2016, s. 189-190). Stouffer çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ohio eyaletinin Cleveland anakent bölgesindeki nüfus istatistiklerini kullanmış, istatistiklere göre evlerinden taşınan kişileri veri kabul ederek çalışmasını geliştirmiştir (Çağlayan, 2006, s. 77).

Kesişen fırsatlar kuramına göre hareketlilik ve mesafe arasında doğrudan ve zorunlu bir ilişkinin olmasına gerek yoktur (Özyakışır, 2013, s. 48). Stouffer'ın asıl belirtmek istediği, göç edebilecek iki merkez için fırsatların önemli olduğu ve bu merkezlerin göç eden bireye olan mesafenin kısa oluşunun göç etme kararını olumlu yönde etkilediğidir. Yani göç edilecek yerdeki iş imkânlarının çokluğu ve göç mesafesinin kısalığı, göç edilecek merkeze göç eden bireylerin sayısını artıran faktörlerdir (Çağlayan, 2006, s. 77).

Kuramın mesafe ve fırsatlar üzerine geliştirilmiş olması; uluslararası göç için karşılaşılan sorunların nedenlerini bulabilmek, göç alanında göçmenlerin karşılaştığı sorunları ölçebilmek için değerlidir. Ulus aşırı göçlerde karşılaşılan sınır sorunları göç değerlendirmeleri için oldukça önemlidir.

1.2.2. Neoklasik Kuram

Neoklasik teori çağdaş göç teorilerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Makro ve mikro olmak üzere iki neoklasik ekonomi kuramı bulunmaktadır. Neoklasik ekonominin makro kuramına göre; emek fazlasına sahip olan ülkelerde düşük bir ücret politikası yürütülürken iş gücü açığı olan ülkelerde ücret düzeyleri yüksektir ve işçiler yüksek ücretler alabilecekleri bölgelere göç etmektedirler (Unat, 2017, s. 53). Daha açık bir ifade ile sermayenin ve işgücünün dengesiz dağılımı bireyleri göç etmeye yöneltmektedir (Çiçekli ve Demir, 2013, s. 44). Nermin Abadan Unat bu demografik hareket sonucunda emek zengini ülkelerde emek piyasasının daralmasıyla ücretlerin yükseldiğini, işgücü açığı olan ülkelerde ise yüksek ücretlerde düşüş olduğunu ve göç öncesi olan sermaye ile ücret dengesizliğinin göç ile bir denge oluştuğunu belirtmiştir (Unat, 2017, s. 53).

Neoklasik ekonominin makro kuramı sermayeler ve işgücüne odaklanarak daha toplumsal bir yaklaşımla ele alınırken, mikro kuram göçe daha bireysel yaklaşmaktadır. Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun geliştirdiği bu modelde bireyler maliyet/kar hesabını yaparak yetkinliklerine göre daha yüksek kazançlar sağlayacaklarını düşündükleri yerlere göç etme kararı alırlar (Unat, 2017, s. 54). Daha açık bir ifadeyle bireyler ülkeler arasında karşılaştırmalar yaparak işgücü

açığı olan ve emeğin karşılığını yüksek ücretlerle veren aynı zamanda da sosyal yaşamda daha az zorluklarla karşılaşacakları ülkelere göç etme eğilimindedirler.

Neoklasik kuramın, bireyin, kar/maliyet unsurlarını göz önünde bulundurarak rasyonel kararlarıyla göç ettikleri yönündeki varsayımları eleştirilere tabii tutulmuştur. Neoklasik kuram; mekanik olması, göçmen ve göçmen topluluklarını homojenleştirmesi, piyasa kusurlarını yok sayması, tarihsellikten yoksun olması, statik olması sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Özcan, 2016, s. 197).

1.2.3. Yeni Ekonomi Kuramı

Neoklasik kuramın göç analizleri için aldığı eleştirilerin yoğunlaşmasıyla göçle ilgili yeni ekonomi kuramı ortaya çıkmıştır. Neoklasik teori göç kararını bireysel bir süreç olarak incelerken yeni ekonomi kuramı göç kararını göç eden ve göç etmeyenler olmak üzere birbiriyle bağı bulunan kolektif bir grup tarafından alındığını savunmuştur (İnce, 2019, s. 2592-2593). 1990'lı yıllarda Oded Stark tarafından geliştirilen kuram göçün bireysel kararlar doğrultusunda değil; hane halkı ile birlikte kolektif olarak alınan bir karar olduğunu vurgular (Güllüpinar, 2012, s. 62).

Yeni ekonomi kuramının temel düşüncesi, gelirin neoklasik kuramda belirtildiği gibi türdeş bir meta olmadığıdır, yeni ekonomi kuramına göre önemli olan gelirin düzeyi değil kaynağıdır (Unat, 2017, s. 56). Stark'a göre aileler sadece gelir düzeylerini yükseltmek için değil; diğer ailelere oranla yoksulluk seviyelerini düzenlemek için göç etme kararını almaktadırlar (Güllüpinar, 2012, s. 62).

Yeni ekonomi kuramına göre göç etme kararı neoklasik teoride belirtildiği gibi bireyin ülkeler arası kar/maliyet hesabı yaparak daha yüksek ücretle çalışacağı bir yere göç etmek için bireysel aldığı bir karar değildir. Yeni ekonomi kuramına göre göç etme kararı bireysel değil kolektif olarak alınır ve esas olan bireyin yoksulluk seviyesinin değişmesi değil; ailesinin yoksulluk seviyesinin ülkedeki diğer ailelere göre değişmesidir.

1.2.4. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

Nermin Abadan Unat'a göre neoklasik ve yeni ekonomi kuramları uluslararası göç hareketini açıklamak için farklı sonuçlar verse bile her iki kuram mikro düzeyde model sayılmaktadır (2017, s. 57). Neoklasik ve yeni ekonomi kuramlarının farkı göç kararını kimin aldığı noktasına odaklanmakta ancak bu kararın toplumsal açıdan nasıl değerlendirdiği noktasında bir esas belirtmemektedir (Unat, 2017, s. 57). Rasyonel düşünceye dayanan bu iki kuramın karşısında ikiye bölünmüş piyasalar modeli konumlanmakta ve uluslararası göç hareketlerinin modern sanayi toplumlarının işgücü piyasasının talebinden ileri geldiğini savunmaktadır (Unat, 2017, s. 57).

1970'lerin sonunda Michael J. Piore tarafından geliştirilen kurama göre kapitalizm varlığını sürdürebilmek için devamlı olarak ucuz ve olumsuz koşullarda çalıştırılacak göçmen işçi arayışındadır (Adıgüzel, 2019, s. 31). Göç hareketi hedef ülkenin talebine karşılık bazen devlet aracılığıyla bazen sermayedar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Daha açıklayıcı olması için iş alanı birincil sektör ve ikincil sektör olarak ayrılmış, birincil sektör daha kalifiye bireylerin daha yüksek ücretlerle çalıştığı ve daha iyi sosyal imkânlarla sahip olduğu bu yüzden yerel halkın tercih ettiği sektör olmuştur (Güllüpinar, 2012, s. 64-65). İkincil sektör için ise herhangi bir yeteneğe gerek duymadan, düşük ücretlerle çalışılan, işten kolayca çıkarılabilen bireylerin çalıştığı bir alan olarak konumlanmıştır (Güllüpinar, 2012, s. 64-65). Bireyler yaşadıkları ülkede ikincil sektörde çalışmayı kendilerine uygun görmediklerinde devlet ya da sermayedar göçmen işçi arayışına girmiş ve ikincil sektörde göçmenleri çalıştırmıştır.

Nermin Abadan Unat ikiye bölünmüş emek piyasası kuramının varsayımlarını beş maddede özetlemiştir:

- a. Uluslararası göç hareketi gelişmiş ülkelerin işgücü talebine göre şekillenmektedir. Ortaya çıkan talebi sermayedar ya da onların adına hareket eden hükümetler tarafından belirlenir.
- b. Ülkeler arasındaki ücret farklılıkları ve yapısal gereksinimler göç için yeterli değildir. İstihdam uygulamaları göç etme kararını verdirebilir.

- c. Göçmen kabul eden ülkelerde göçmen sayısının yükselişi ücretlerde bir artışa sebep olmaz. Ücretlerin düşük tutulma sebebi göçmen sayısı değil toplumsal ve kurumsal mekanizmalardır.
- d. Göçmen işçi sayısının artması ile düşük ücretler daha fazla azalabilir çünkü toplumsal ve kurumsal mekanizmalar ücret düşüklüğünü önleyememektedir.
- e. Göçmen alanındaki isteği değiştirmek hükümetlerin ücret ve istihdam alanında yaptıkları reformlar ile mümkün değildir. Dünya ekonomisi yapısında temel değişiklikler yapılar ise göçmen alanındaki istek azalabilir (2017, s. 60-61).

1.2.5. Modernleşme Okulu: Denge Kuramı

Denge kuramı Modernleşme Okulu düşünürleri tarafından geliştirilmiştir. Modernleşme ekolü, Batı kapitalist uygulamaların üçüncü dünya ülkelerinin modernleşmesine katkı sunacağını ve üçüncü dünya ülkelerinin kendilerine yetebilecek düzeye geleceklerini iddia etmektedir (Özyakışır, 2013, s. 52). Kurama göre sanayileşmiş bölge ve ülke ile sanayileşmemiş bölge ülke arasında olan göç iş gücü transferi sağlar ve bölgeler ya da ülkeler arasında denge sağlamaktadır (Adıgüzel, 2019, s. 31). Denge kuramının temel savı gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında olan nüfus hareketinin az gelişmiş ülkeler için fayda sağlayarak gelişmişlik düzeyi farklı olan ülkeler arasında bir denge sağlayacağıdır.

Modernleşme Okulu temsilcilerinden Lewis'e göre kırsal bölgede olan işgücü fazlası sanayi bölgelerine transfer edilirse sanayi üretimi ve istihdamında artış yaşanacak ve ekonomik kalkınma hızlanacaktır (Özyakışır, 2013, s. 53). Lewis iş gücü ekonominin iyileşmesinde önemli bir araç olarak görmektedir. Todaro bireylerin göç kararını alırken fayda/maliyet açısından durumu değerlendirdikleri görüşündedir (Özyakışır, 2013, s. 53-54).

Denge Kuramına göre kırsal bölgeden kente göç sonucu kırsal bölgede işgücü açığı azalacak ve bu sayede göç etme eğiliminde azalma meydana gelecektir. İşgücü anlamında bölgeler arası bir denge oluşacaktır. Geçici iş göçleri için kuram

azgelişmiş bölgelerin insan transferleri sonucunda modernleşeceğini öngörmektedir. Ancak kuramın göz ardı ettiği uluslararası düzensiz göç eleştiriler almasına sebep olmuştur.

1.2.6. Bağımlılık Okulu: Merkez-Çevre Kuramı ve Dünya Sistemleri Kuramı

Denge kuramı ve ondan türeyen kuramların geliştirdiği göç modelleri, 1960 sonrası azgelişmiş ülkelerin sorunlarını çözmemiş aksine dengesiz bir kalkınmaya yol açtığı nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır (Özyakışır, 2013, s. 56). Denge kuramı, gelişmekte olan ülkelerin kırsal bölgelerinde yoksulluğa, nüfus yoğunluğunda azalmaya bunun sonucunda geri kalmışlığa yol açarken kentlerde çarpık kentleşmeye, sosyal anlamda ikiliğe ve yoksulluğa sebep olmuştur (Özyakışır, 2013, s. 56). Denge Kuramı eleştirileri sonucunda oluşan tezler Bağımlılık Okulu teorisyenlerinin merkez-çevre kuramını oluşturmasına yol açmıştır.

Merkez-çevre kuramına göre gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında çıkara ve sömürüye dayalı bir ilişki bulunmaktadır, göç ise bu durumda modernleşmeyi sağlayan bir süreçten daha ziyade gelişmiş ülkenin daha çok gelişmesine katkı sağlamakta ancak gelişmekte olan ülkenin sosyal dinamiklerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Güllüpnar, 2012, s. 67). Wallerstein merkez-çevre kuramını bir adım ileriye götürerek Dünya Sistemleri Kuramını oluşturmuştur.

Wallerstein'in geliştirdiği kurama göre uluslararası göçün temel sebebi ulusal ekonomide olan ikili pazar değil 16. yüzyıldan itibaren dünya pazarının genişlemesidir (Unat, 2017, s. 61). Wallerstein'in dünya sistemleri yaklaşımına göre merkez ülkeler, ekonomik ve sosyal anlamda gelişmiş kapitalist ilişkiler sistemini benimsemişken çevre ülkeler kapitalist ağ ile kuşatılmış merkez ülkelere bağımlı hale gelmiştir (Çağlayan, 2006, s. 79). Merkez ülkeler gelişmek için çevre ülkelere, çevre ülkeler ayakta kalabilmek için merkez ülkelere ihtiyaç duymaktadır.

Kapitalist sistem merkez ve çevre ülkeler arasında bağımlı bir ilişki kurmaktadır. Merkez ülkeler ucuz işgücü, hammadde, üretilen malların pazarı için çevre ülkelere ihtiyaç duyarken, çevre ülkeler ise kapitalist gelişimini tamamlamak ve ekonomik refahı sağlamak için merkez ülkelere ihtiyaç duymaktadır (Çağlayan, 2006, s. 80). Günümüz koşullarında merkez ülkelerin sınırlayıcı göçmen politikaları olsa bile ucuz işgücü sağlamak için kalifiye elemanları göçmen olarak ülkeye aldıklarını ve düşük ücretler ile çalıştırılan işçiler üzerinden kar ettikleri görülmektedir (Çağlayan, 2006, s. 80-81). Merkez ülkelerin sermayedarları kendi vasıfsız işçilerden daha az ücretle çalıştırdığı çevre ülkelerin vasıfsız işçilerini kabul etmekte veya kaçak olarak çalıştırarak yine kar elde etmektedir (Çağlayan, 2006, s. 81).

Dünya sistemleri kuramı temelini Marksist-politik ekonomiden almaktadır. Kuram bu temelle dünya genelinde olan eşitsiz ekonomik dağılım ve eşitsiz siyasal güç dağılımına dikkat çekmektedir. Göç sermayedarlar için ucuz işgücü anlamına gelmektedir ve zenginleri daha çok zengin etmekte eşitsiz ekonomik dağılımı beslemekte ve yoksul ülkelerin kaynaklarının sömürülmesine devam edilmesini sağlamaktadır (Güllüpnar, 2012, s. 67-68). Kapitalist sistemin çevre ülkeye etkileri sonucu göçe eğilimli bir hareket ortaya çıkmaktadır.

Dünya sistemleri kuramı göç olgusunu mikro ölçekler üzerinden değerlendirmek yerine makro ölçeklerle değerlendirmektedir. Kurama göre göç kapitalist sistemin doğal bir çıktısıdır, ulusal sınırı aşan pazarlar, ekonomik küreselleşme gibi olgular göçü oluşturmuştur (Güllüpnar, 2012, s. 68). Uluslararası göçü oluşturan temel durum kapitalist ülkelerin az gelişmiş ülkelerin kaynaklarını sömürmesi ve onları kendisine bağımlı hale getirmesidir. Kaynakları sömürülen ve işgücü fazlası oluşan ülkelerde yaşayan insanlar işgücü açığı olan merkez ülkelere göç ederek hayatlarını devam ettirmeyi tercih etmektedir.

Yukarıda görülmekte olan diğer kuramlar genellikle göçmenlerin kendi ülkelerinin gelişimine katkı sunduğunu savunmaktadır. Merkez-çevre ve dünya sistemleri kuramına göre ise göçmenler ülkelere yaşlı ve tükenmiş bir halde döndükleri için bir katkı sunamamaktadırlar (Güllüpnar, 2012, s. 69). Diğer

kuramların göç sürecinin göçmen veren ülkeyi modernleştireceği yönünde geliştirdikleri savlarına dünya sistemleri ve merkez-çevre kuramı karşı çıkmaktadır.

Kuramın temel savı kısaca küresel çağda işgücüyle kapitalist düzenin etkileşimine işaret etmektedir ancak küreselleşen dünyada merkez ve çevre ülkeler belirli bazı görüntülerin dışına çıkabilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 81). Kuramın aldığı en belirgin eleştiri göçü sadece sermayedarların çıkarına göre belirlenen bir nüfus hareketi olarak görmesi ve bireylerin ya da grupların eylem ve isteklerini yeterince analiz etmemesidir (Güllüpnar, 2012, s. 72).

1.2.7. Marksizim Temelinde Tarihsel-Yapısalcı Kuram

Karl Marks'ın göç üzerine bir kuramı bulunmamakla birlikte Kapital isimli eserinin birinci cildinde köylülerin topraksızlaştırılması ve sanayi alanında gelişmeler üzerine oluşan işsizlerden hareketle göçe dair tespitlerde bulunmuştur (Özyakışır, 2013, s. 63). Marksist teoride göç, toprak sahiplerinin topraklarının ellerinden alınması sonucunda zorla mülksüzleştirildikleri için zorunlu olarak gerçekleşen bir olgudur (Özyakışır, 2013, s. 64). Marksist teoriye göre sanayide gerçekleşen gelişmeler tarım bölgelerine sirayet ettiğinde ortaya kırsaldan kente göç eden 'yedek işgücü ordusu' çıkmaktadır ve bu ordu kitlesel işgücü göçlerinin kaynağını oluşturmakta uluslararası emek göçü bu ordudan beslenmektedir (Özyakışır, 2013, s. 64-65). Marks'a göre göçün başlangıç noktası, sanayide gerçekleşen gelişmelerin kırsal bölgede etkisini göstermesi sonucunda oluşan işsizliktir. Kırsal bölgede topraksız kalan köylüler kentlere göç etmekte ve kentlerde Marks'ın deyimiyle yedek işgücü ordusunu oluşturmaktadır. Uluslararası göç sürecini oluşan yedek işgücü ordusunun beslediğini belirtmektedir.

1970'lerde entelektüel temellerini Marksist politik ekonomi ve dünya sistemleri teorisinden alan tarihsel-yapısalcı yaklaşım ortaya çıkmış, göçü açıklayan alternatif bir yaklaşım olarak görülmüştür (Castles ve Miller, 2008, s. 34). Tarihsel-yapısalcı kuram dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik dağılım ve dengesiz siyasal güç dağılımına vurgu yaparak göç olgusunu ucuz emek hareketi

olarak görmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 34-35). Kurama göre göç, zenginleri daha fazla zengin ederek yoksul ülkelerin kaynaklarını sömürmenin devamlılığını sağlayan bir olgudur (Castles ve Miller, 2008, s. 35).

Tarihsel-yapısalcı kuram birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Neoklasik kuram göçün tarihselliğini önemsememek ve devlet elini görmezden gelmekle eleştirilirken, tarihsel yapısalcı kuram sermayenin çıkarının her şeyi belirleyen olarak görmesi ve bireylerin eylem ve isteklerini göz ardı etmekle eleştirilmiştir (Castles ve Miller, 2008, s. 35). Neoklasik kuram gibi tarihsel yapısalcı kuram da tek boyutlu olmakla eleştirilmiştir.

1.2.8. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı kendisinden daha önce geliştirilmiş kuramların aldığı eleştiriler ışığında çok sayıda disiplini içine almayı ve göç deneyiminin bütün boyutlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (Castles ve Miller, 2008, s. 35). Göç sistemleri kuramının temel savı göç hareketlerinin genellikle veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan bağlantılar üzerinden ortaya çıktığıdır (Castles ve Miller, 2008, s. 36). Göç sistemleri kuramı başat göç teorisi olarak ortaya çıkar ve kapsamlı, inter-disipliner bir anlayışa sahiptir. (Castles ve Miller, 2008, s. 36).

Kuram makro ve mikro yapıların etkileşimleri sonucunda göçün ortaya çıktığını, makro yapıların göç alan ve veren ülkeler arasında göçün kontrolünü ve göçmenlerin yerleştirilmesini temsil ettiğini belirtmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 36-37). Kurama göre mikro yapılar ise sosyal ağları işaret etmektedir (Çağlayan, 2006, s. 83). Nermin Abadan Unat kuramın temel varsayımlarını dört maddede toplamıştır;

- a. Göç sisteminde yer alan ülkeler birbirlerine yakın olmak zorunda değildir. Fiziki yakınlıktan daha ziyade siyasal ve ekonomik ilişkilerin birbirine yakın olması gerekmektedir.

- b. Göçmen alan merkez ülkeler ve göçmen veren çevre ülkeler çok kutuplu bir sistemi oluşturabilir.
- c. Bazı ülkeler birden çok göç sistemine mensup olabilir bu çoklu üyelik daha çok göç veren ülkede görülmektedir.
- d. Ekonomik, siyasal ve toplumsal dalgalanmalar nedeniyle sistemden çıkılabilir ya da sisteme katılım sağlanabilir (2017, s. 67-68).

Göç sistemleri kuramı tek bir sistem ile değil fiziki mesafelerin bulunduğu ve çeşitli odak noktalarından hareket eden çoklu göç sistemlerin varlığını hatırlatmaktadır (Unat, 2017, s. 69). Kuram çok uzun yıllara dayanan göçler için tarihsel bir bakış açısı koyarak göçmenin göç ile ilişkisini ve göçmenliğinin içeriğini belirleme noktasında analiz ve açılım imkânı vermektedir (Çağlayan, 2006, s. 84).

1.2.9. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

İlişkiler ağı kuramı göçmenlerin göç ettikleri ülkelere, ülkeler arasında kurdukları sosyal ağlara ve bu sosyal ağlar sayesinde gerçekleşen göçlere odaklanmaktadır (Özyakışır, 2013, s. 59). Kuram, göçün sosyal zeminini tarihsel perspektifinden ayırmadan, gerçekleşen bir göçün zaman mekân ilişkisini gözeterik incelemektedir (Çağlayan, 2006, s. 84-85). Sosyal ağlar daha önce göç edenlerle kurulan öznel ilişkiler bütünüdür. Göç etmeyi düşünen bireyin göç etmeyi düşündüğü bölgeye kendinden önce göç etmiş olan kişilerle kurduğu iletişim onu alacağı kararda cesaretlendirebilir ya da vazgeçirebilir.

Yabancı bir ülkeye ilk kez gidecek olan bir göçmen özellikle yasadışı yollarla gitmeyi düşünüyorsa ve yardım alabileceği ilişkiler ağından mahrum ise yüksek masrafları gözden çıkarmaktadır ama gideceği ülkede soydaşları, hemşerileri, dindaşları, dostları bulunan bir göçmenin göç masrafları azalmaktadır, bunun sonucunda göç sürekli hale gelmektedir (Unat, 2017, s. 64). İlişkiler ağı kuramına göre göç bir kez başladığında göçü başlatan kişinin yakınları göçten etkilenir, göç etme isteği ortaya çıkar ve oluşan göçmen ilişkiler ağı uluslararası göçü hızlandırır, sürekli hale getirir (Güllüpmar, 2012, s. 73). Göç etme fikri bu şekilde yaygınlaşmaktadır.

Göçmen ilişkileri ağı ile kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki ücret farklılıkları önemini kaybetmekte, çünkü göçten doğan masraflar azalmaktadır (Unat, 2017, s. 65). Göç edilecek bölgeye daha önce göç etmiş yakınları olan göçmenler riskleri daha kolay göğüsleyebilmektedir. Göçmen ilişkileri ağı kurulduktan sonra kabul eden ülkelerin hükümetleri göçmen akınını denetlemekte zorlanmakta, göç politikalarının kısıtlayıcı tavrına karşı göçmen akını devam edebilmektedir (Unat, 2017, s. 65). Aile birleşimini destekleyen politikalar göçmen ilişkiler ağını güçlendirmektedir, çünkü göçmen ailesine mensup kişinin ülkeye girişinde özel izinler tanınmaktadır (Güllüpnar, 2012, s. 76). Kuram iç göçlerden daha ziyade uluslararası göçlerde yaşanan zorlukların nasıl üstesinden gelinebildiğine dikkat çekmektedir.

Kaynak ülkeden hedef ülkeye doğru hareket etmeyi düşünen göçmenin kararının arkasında sosyal ve bireysel birçok durum etki etmektedir. Göçe etki eden bütün değişkenler göçmen ilişkiler ağını oluşturmaktadır. Göçmen ilişkiler ağı göçmenin göç kararını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kuram göçmen davranışlarından hareketle göç sürecini anlamaya çalışmaktadır.

Göç kuramları bölümünün sonucunda uluslararası göçü açıklamak için geliştirilen kuramları tek bir nedensellik içerisinde incelemek yerine birçok farklı düzeyde ele almak daha verimli bir yöntem olacaktır (Unat, 2017, s. 68). Yukarıda incelenen kuramlar her ne kadar birçok eleştiriye maruz kalmış ve birbirinden bağımsız nedenselliklere odaklanmış olsalar bile göçün karmaşık yapısı sebebiyle kendi çizdikleri çerçevelerde doğru varsayımlara ve önermelere sahiptirler (Unat, 2017, s. 68-69). Bu bölümde birçok göç kuramına yer verilmesinin sebebi, kuramların her birinin göçü farklı bir boyutuyla ele alarak incelemesidir. Göç alanında inceleme yaparken tek bir kuram ile inceleme yapmak olanaksızdır; bunun sebebi, göçün bütün nedenselliklerini içerisinde barındıran makro bir kuramın olmamasıdır. Bu bölümde incelenen kuramlar farklı nedenselliklere yoğunlaştıkları için biri diğerinin yerine geçmemekte aksine birbirlerinin eksiklerini tamamlamaktadırlar.

Bireyi göç kararının temelini alan kuramlardan göç kararının sınıfsal olarak verildiğini belirten kuramlara kadar birçok kuramın incelendiği bu bölümde kuramların toplumsal cinsiyeti önemsemediği görülmüştür. Kadınların erkeklere bağlı, bağımlı bir şekilde göç kararını aldıkları, ekonomide ise fark yarattıklarına dair görüşlerin olmadığı genel itibarıyla yardımcı olarak nitelendirildikleri dikkat çekmektedir.

Göç tüm insanlık sürecinde var olan bir olgudur. İnsanların neden ve nasıl göç ettiği göç olgusu devam ettiği sürece üzerine tartışılacak bir konu olacaktır. Sonuç olarak göç bireysel ya da kolektif bir şekilde gerçekleşmekte, sosyal, siyasal, ekonomik birçok etkenden etkilenmektedir. Göç teorileri kendinden önce geliştirilen teorilerin üzerine katkı sunarak geliştirilmeye, göç olgusu insanların hayatında var olduğu sürece sosyal bilimlerden tartışılmaya devam edecektir.

1.3. Türkiye'nin Göç Politikaları Tarihi

Göç, sürekliliği ve değişkenleri olan, dinamik bir süreçtir. Birinci bölümün son kısmı olan bu bölümde Türkiye'nin göç politikalarını daha iyi anlamak amacıyla karşılaştığı göç hareketlerine yönelik ürettiği politikalar incelenecektir. Türkiye'nin ürettiği göç politikalarını dönemlere bölerek; 1923-1951, 1951-1988, 1988-2011 arasında geliştirdiği politikalar olmak üzere üç dönemde incelenecektir. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş sonucu oluşan kitlesel göç akımına Türkiye'nin uyguladığı politikalara üçüncü bölümde yer verilecektir.

1923-1951 yılları Osmanlı Devleti'nden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus inşa sürecini işaret etmektedir (Adıgüzel, 2019, s. 81). Aynı zamanda bu dönem Cumhuriyetin kuruluşundan uluslararası yükümlülüklerin kabulüne kadar olan dönemdir (Yıldız, 2018, s. 106). 19. yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başları Türk ve Müslüman unsurlarının Balkan ve Kafkas coğrafyalarından Anadolu coğrafyasına kitlesel göç ettiği dönemdir (Özgöker ve Doğan, 2019, s. 68). Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklarda yaşayan çoğunluğu Türk ve Müslüman olan insanlar çareyi Anadolu topraklarına göç etmekte bulmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde Türkiye nüfusu 18 milyondan 13 milyona düşmüş bundan dolayı gelen göçler yararlı göçler olarak görülerek bazı ülkelerle göç anlaşmaları yapılmıştır (Yıldız, 2018, s. 106-107). Türkiye ile Yunanistan arasında Batı Trakya Müslümanlarını ve İstanbul Rumlarını mübadelenin dışında tutarak Lozan Konferansı sırasında 30 Ocak 1923 tarihinde ‘Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol’ imzalandı (Macar, 2015, s. 176). 13 Ekim 1923 tarihinde mübadillerin gelişini organize etmek, tarım bilgilerine uygun bir şekilde iskanlarını gerçekleştirmek üzere Mübadele İmar ve İskan Vekaleti kurulmuştur (Macar, 2015, s. 177). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk göç organizasyonu sayılmakta olan bu mübadele örneğinde, giden Hıristiyan Rumlardan kalan mülkleri yerel halkın sahiplenmesi sonucunda ortaya çıkan karışıklıklar sebebiyle Yunanistan’dan gelen Müslümanların geldikten sonra ülke içerisinde yer değiştirmek zorunda kalması ciddi bir göç planlamasının yapılmadığını göstermektedir (Yıldız, 2018, s. 107-108-109). Anlaşma sebebiyle 1923 ile 1927 yılları arasında göç gerçekleşmiş, 1 milyon 200 bin Ortodoks Hristiyan Rum Anadolu’dan Yunanistan’a göç ederken 500 bin Müslüman Türk Yunanistan’dan Türkiye’ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2019, s. 83).

18 Ekim 1925 tarihinde ‘Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi’ imzalanmış bu sözleşme ile Bulgaristan’da yaşayan Türkler taşınan mallarını yanlarında getirebilecek, taşınmazlarını satabileceklerdi (Yıldız, 2018, s. 109). Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Raporlarına göre 1923-1949 yılları arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye düzenli göçmen sayısı 220.085 kişidir (Adıgüzel, 2019, s. 81). Bulgaristan’da yaşadıkları baskı ve zulüm sebebiyle Türkiye’ye sığınan göçmenlere yönelik yardımlar yetersiz kalmıştır (Yıldız, 2018, s. 109).

4 Eylül 1936’da Türkiye ve Romanya arasında göçmen sözleşmesi imzalanmış, Romanya’dan gelen göçmen kitlesinin göçü uzun zaman dilimine yayıldığı için Türkiye bu göçmen kitlesinden çok etkilenmemiştir (Yıldız, 2018, s. 109). Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Raporlarına göre 1923-1949 yılları arasında Romanya’dan Türkiye’ye 121.339 kişi göç etmiştir (aktaran Adıgüzel, 2019, s. 81).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde iltica konusunda ilk düzenleyici belge 14 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu muhacir ve mülteciliği tanımlamakta, sığınma ve göç hareketlerini düzenlemekte olup dönemin karakterini yansıtmaktadır (Goularas ve Sunata, 2015, s. 17). Kanuna göre muhacir ve mülteci statüsü için Türk soyundan olmak ve Türk kültürüne bağlı olmak gerekmektedir, Türk olmayanlar için Türkiye'nin mülteci ülkesi olmadığı belirtilmekteydi (Goularas ve Sunata, 2015, s. 17). Kanun AB uyum sürecinde 2006 yılında yeniden düzenlenmiş ancak Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı bulunma ifadelerinde bir değişim söz konusu olmamıştır (Yıldız, 2018, s. 110-111). Bu önlemin göçmenler geldiklerinde toplumsal bütünleşmenin sağlanması için alındığına dair görüşler bulunmaktadır (Yıldız, 2018, s. 111).

2 Aralık 1950 tarihinde Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanan göç anlaşması, 6 Kasım 1951 yılında Bulgaristan'ın göçmenlerle birlikte casus gönderdiği gerekçesiyle Türkiye sınırları kapatmıştır (Yıldız, 2018, s. 111). 1 Ocak 1950 ile 30 Kasım 1951 tarihleri arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 154.393 kişi iskânlı göçmen olarak gelmiştir (Yıldız, 2018, s. 111-112).

1923-1951 tarihleri arasında Türkiye yoğun bir göç hareketi ile karşılaşmıştır. Kuruluşundan itibaren Türkiye'yi göç alan bir ülke olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Kaybedilen Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman Türk unsurların ikili devlet anlaşmalarıyla Türkiye'ye göç etmeleri sağlanmıştır. Savaş sonrası azalan nüfusu hareketlendirmek için göç sürecine yardımcı olmaya çalışılmıştır.

1951-1988 yılları arasında olan dönem uluslararası göç hareketliliğinin yoğun olduğu bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı'nda birçok insan yerinden edilmiş bu durum uluslararası mülteci hukukunun gelişmesini sağlamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi Türkiye tarafından 1961 yılında, 1967 ek protokol ise 1968 yılında coğrafi çekince koyarak yürürlüğe girmiştir (Goularas ve Sunata, 2015, s. 19). Coğrafi çekince ile Türkiye, Avrupa ülkelerinden zulüm korkusu ile kaçan kişileri

mülteci olarak kabul edebilmekte, Avrupa dışından gelenlere ise geçici koruma statüsü verebilmektedir (Yıldız, 2018, s. 113).

1968 yılında Bulgaristan ile Türkiye arasında yakın akraba göçü anlaşması yapılmış, 1969 yılında yürürlüğe giren anlaşmaya göre 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş akrabası bulunan kişiler Türkiye'ye göç edebileceklerdi (Yönlü, 2018, s. 181). Anlaşmayı takip eden on yıl içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türklerin sayısı 130 binlere ulaşmıştır (Yönlü, 2018, s. 181).

Bulgaristan'dan sonra Balkanlar'dan gelen ikinci büyük göç dalgasını Yugoslavya'dan gelenler oluşturmuşlardır. Bu dönemde iki ülke arasında yapılan anlaşma ile 185 bin kişinin Türkiye'ye göçüne izin verilmiştir (Adıgüzel, 2019, s. 84).

Bu dönemde yine iki devlet arasında anlaşmalar imzalanarak, soydaş temele dayalı göçlerin devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde mültecilerin haklarını savunmak, başka bir ülkeye yerleşmelerini sağlamak, kendi ülkelerine dönmelerini sağlamak amacıyla devletlerin mültecileri ve sığınma talebinde bulunanlara karşı olan yükümlülüklerinin farkında olmalarını sağlamak üzere 1950 yılında Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği kurulmuştur (Yıldız, 2018, s. 113). 1960 yılında Türkiye temsilciliği Ankara'da açılmış, İstanbul, Van ve Silopi'de saha ofisleri kurulmuştur (Yıldız, 2018, s. 114).

1982 yılında Afganistan'da gerçekleşen savaş sonucunda sayısı 7 bin civarında olan Kırgız, Özbek, Türkmen asıllı Afgan aşireti mensubu göçmen Pakistan'a sığındıktan sonra Türkiye'ye göç etmiştir (Adıgüzel, 2019, s. 84).

1988'den itibaren Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketleri yoğunlaşmıştır. Bu dönemin en yoğun kitlesel göç hareketi 1989 yılının Mayıs ayında Bulgaristan'da Jivkov Hükümetinin Türklere yaptığı baskı ve akabinde Türkiye'nin sınır kapılarını açmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye bu göç akınıni 1951 Cenevre sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'ni sürece dâhil etmeden genel uyum süreçleriyle daha önce karşılaştığı göç akınlarında geliştirdiği tavrı ile idare etmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 299). Bu

dönemde 240 binden fazla kişi Türk vatandaşlığı almıştır (aktaran Kirişci ve Karaca, 2015, s. 303). Kasım 89'da Bulgaristan'daki komünist rejim çökmüş, yeni Bulgar hükümeti demokrasiye geçmeye karar vermiş ve bu yönde reformlar geliştirmeye başlamıştır (Kirişci ve Karaca, 2015, s. 303). Bu dönemde baskıların son bulacağını düşünen 125 bin kişi Bulgaristan'a geri dönmüştür (Adıgüzel, 2019, s. 84).

Türkiye Bulgaristan'dan gelen Türklere uyguladığı cömert politikayı, 1988 yılında Irak'ın Halepçe bölgesinde kimyasal silah kullanması sonucunda katledilen Kürtlerin ailelerine karşı göstermemiştir (Kirişci ve Karaca, 2015, s. 303). Kendi iç politikasında olanları ve güvenliğini düşünerek sınırları açmaya direnen Türkiye uluslararası baskılara dayanamayarak 50 bine yakın mülteciyi sınırdan geçirmiş ve kamplara yerleştirmiştir (Kirişci ve Karaca, 2015, s. 303). 1991 Nisan ayında 500 bine yakın çoğu Kürt Kuzey Iraklı Türkiye'ye kaçmış, Türk politika üreticileri tarafından bu durum ulusal güvenliğe zarar verecek bir durum olarak görülmüştür (Kirişci ve Karaca, 2015, s. 304). Dönemin Başbakanı Turgut Özal Irak'ta güvenli bölge oluşturulması ve mültecilerin oraya gönderilmesi konusunda Amerika Birleşik Devleti ile yaptığı görüşmeler sonucunda ABD ve Batılı Güçler Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni ikna edememiş olsa bile ABD Başkanı George Bush Kuzey Irak'a askerlerinin gireceğini ilan etti (Kirişci ve Karaca, 2015, s. 305). 11 ülkeden 20 bini aşkın asker ile Çekiç Güç Harekâtı gerçekleştirilmiş güvenli bölge kurulmuştur, mültecilerin büyük çoğunluğu evlerine dönmüş, Türkiye'de kalan 14 bin kişi ise önce kamplara daha sonra üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir (Kirişci ve Karaca, 2015, s. 305).

Ortadoğu kaynaklı kitlesel göç hareketleri ve bireysel sığınma talepleri Türkiye'nin 30 Kasım 1994 tarihinde sığınmacılarla ilgili yeni bir yönetmelik çıkarmasına neden olmuştur (Yıldız, 2018, s. 117). 'Sığınma ve Kitlesel Göçlere Dair Yönetmelik' ile Türkiye'ye göç zorlaştırılırken mülteci hakları kısıtlanmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye'de transit göçmenlerin sayısında artış meydana gelmiş, ülkede kalma sürelerini aşmaları ve ülkede yasadışı kalmaya devam etmeleri sonucunda düzensiz hale gelmişlerdir (İçduyu, 2015, s.

281). Türkiye'nin sığınmacılar ve düzensiz göçmenler için transit bir ülke haline gelmesi sebebiyle 1994 ile 2001 yılları arasında devlet otoriteleri göç konusunda daha aktif ve hedefli bir politika izlemeye başlamışlardır (İçduyu, 2015, s. 281).

2000 yılından itibaren Türkiye, göç ve iltica sistemini AB müktesebatına uygun hale getirmek için çaba göstermiş, AB ülkeleriyle düzensiz göçü azaltmak üzere göç sınır yönetimi projelerinin için işbirliğine girmiş, sonuç olarak daha sıkı bir göç rejimine sahip olmuştur (İçduyu, 2015, s. 282). 2003 yılında 'Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun' ve 2005 yılında 'İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı' Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde gerçekleştirilen önemli adımlardır.

Anadolu tarih boyunca yoğun göç alan bir bölge olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra göçler devam etmiş, 2000'li yıllara kadar kitlesel göçlerle ilgili o göçe özel politikalar üretilerek göçler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Türkiye göç politikasını soydaş temeller üzerine oturtmuş zaman içerisinde soydaş temelli bu politikadan taviz vermemiştir. Türkiye'nin göç politikaları üzerinden aldığı en yoğun eleştiri, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyulan coğrafi çekinceyi kaldırmamış olmasıdır. Türkiye'nin coğrafi çekince ile kabul edebildiği Avrupalı mülteci sayısının azlığı göç politikalarında insani boyutun bir kenara bırakılarak sadece güvenlik boyutuyla oluşturulduğuna dair inancı arttırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE GÖÇ

2.1. Toplumsal Cinsiyetin Kavramsal Çerçevesi

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden farklı anlam ve göndermeleri olan iki kavramdır. 1960'ların sonlarından itibaren feminist düşüncenin gelişmesinde temel rol oynayan bu ayrıma göre cinsiyet biyolojiktir ve çoğu insan biyolojik olarak kadın veya erkektir (Stone, 2016, s. 53). Toplumsal cinsiyet ise

cinsiyetlere toplumsal olarak atfedilen davranış, tutumlara ve bireylerin atfedilen bu davranış tutumlara karşı psikolojik tutumlarını ve kendilerini kavrayış biçimlerine gönderme yapmaktadır (Stone, 2016, s. 53). Doğumla birlikte sahip olunan cinsiyetlerin bireyin duygu ve durumlarına yön vermesi düşüncesine karşı olarak toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Kavram cinsiyet üzerine yıkılan duygu ve durumların doğumla değil, sosyal ilişkiler çerçevesinde tarihsel olarak toplum tarafından oluşturulduğuna dikkat çekmiştir.

Cinsel fark ve cinsiyet kavramları 1960'lı yıllarda sabitlemeye çalışılan kadınlık, erkeklik cinsiyet rollerine karşı cinsiyet rollerinin tarihsel ve ilişkisel olduğunu ortaya çıkarmak için kullanılmıştı (Köse, 2016, s. 40). 1970'lerde toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkana kadar bu kavram kullanılmaya devam etmiştir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında fark olduğunu 1968 yılında ilk savunan Robert Stoller cinsiyetin biyolojik olarak ele alınması ancak toplumsal cinsiyetin kültürel ve psikolojik çerçevede ele alınması gerektiğini savunmuştur (Stoller, 1984, s. 9). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının farkını Ann Oakley 1972'de yayınladığı 'Sex, Gender and Society' (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) kitabında savunmuş, feminist teoride ufuk açıcı bir kanal oluşturmuştur (Savran, 2013, s. 233). Cinsiyetten doğan farkların dönüştürülüp dönüştürülemeyeceğine dair tartışmalar yürütülürken Ann Oakley cinsiyeti kadın ve erkek cinsel organları ile ilişkilendirirken toplumsal cinsiyet kavramıyla eril ve dişil rollerin biyoloji tarafından değil toplum tarafından tanımlandığını ve bu yüzden dönüştürülebileceğini savunmuştur (Savran, 2013, s. 234). Kate Millett 1971 yılında yayınladığı 'Sexual Politics' (Cinsel Politika) kitabında ruhsal ve cinsel anlamda cinsler arasında doğuştan bir ayrım olmadığını, ruhsal-cinsel kişiliğin doğumdan sonra öğrenildiğini belirtmiştir (Millett, 2011, s. 56). Kate Millett toplumsal cinsiyetin öğrenildiğini, doğumdan sonra edinilen şeylerin toplamı olduğunu ve bu öğrenilmiş davranışların toplumsal çevremizin belirlediği biçimlere gösterilen tepkiler olduğunu savunmuştur (Millett, 2011, s. 59). Sonuç olarak toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeğin biyolojik farklılıkları üzerinden üretilen cinsiyetçi ideolojinin baskı alanlarını elinden almakta, farklılıkların kültürel olarak belirlendiğini savunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri kavramı cinsiyetten dolayı oluşan kalıp yargılarını ya da toplumun belirlediği cinsiyet farklılıklarını yansıtmak üzere kadın ve erkeğe yüklenmiş geleneksel rolleri ifade eder (Pehlivan, 2017, s. 500). Toplumsal cinsiyet rolleri kavramı feminist teori ile incelendiğinde kavramın bazı sorunlar taşıdığı gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri kavramı, toplumsal cinsiyetin neden erkekleri iktidar konumuna getirirken kadınları erkeklere bağımlı kıldığını açıklamakta yetersiz kalıyordu. Radikal feminist görüş bu konuda erkeklerin kadınlara tahakküm kurduğunu, kadınların kendileri için nasıl yaşayacaklarını seçmelerine fırsat vermeden ekonomik ve kültürel mekanizmaları şiddet ve tehdit ile ellerinde tuttuklarını savunurlar (Stone, 2016, s. 92). Ancak radikal feminist görüşün bu söylemi sınıf, etnisite gibi başka iktidar ilişkilerini görmezden gelmekte ve bu da başka sorunlara yol açmaktadır. Bu noktada bazı feministler Michel Foucault'un iktidar teorisini eleştirirken bazı feministler kadınların tahakküm altına girme durumunun modern zamanlarda nasıl evrildiğini ve sürdüğünü anlamak konusunda yararlı bulmuştur (Stone, 2016, s. 93). Radikal feministlerin baskı ve zor ile kurulan tahakküm tezine karşı Foucault, iktidarın yalnızca baskı uygulamaktan, cezalandırmaktan, engel çıkarmaktan ibaret olmadığını, arzuyu yaratarak bilgiyi üreterek baskı uygulamadan daha derine nüfuz ettiğini savunur (Foucault, 2003, s. 45). Foucault iktidarın yukarıdan devlet tarafından kurulmadığını, aşağıdan toplumsal ilişkiler tarafından kurulduğunu ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle eril iktidarın devlet otoriteleri tarafından desteklendiğini yok saymamak ile birlikte bu iktidarın toplumun alt kurumlarında başladığını belirtmek gerekmektedir.

Foucault'un teorisinden hareketle modern toplumlarda ortaya çıkan eril iktidarın her birinin tekil kurumda dışa vurulan çoklu biçimler aldığı şeklindeki görüşüne dayanarak Judith Butler toplumsal cinsiyetin performatif olduğunu; bireylerin bedensel bir düzeyde geleneksel pratikleri yerine getirmeleri ve geleneği üstlenmelerinin sonucu olduğunu savunmuştur (Stone, 2016, s. 127). Butler toplumsal cinsiyetin doğanın bir sonucu, kültür öncesi oluşan ve daha sonra kültürün etkisiyle içkinleşen bir olgu olduğuna karşı çıkmakta, tekrarlayıcı ve ritüel pratiğin tortusal bir sonucu olarak doğallaştırılmış bir etki kazandığını

belirtmektedir (aktaran Köse, 2016, s. 42-43). Kadınlık ve erkekliğin toplumsal inşa sonucu ortaya çıktığı kabulü yani toplumsal cinsiyet kavramı, erkeğin tahakkümünün değiştirilebileceğine dair fikri oluşturur. Bu bağlamdan hareketle toplumsal cinsiyet kavramını anlayabilmek için toplumun kurumlarını, sınıflarını, sosyal ve kültürel ilişkilerini makro ve mikro örüntüler ile birlikte kavramak gerekmektedir.

Makro ölçekte devlet, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili pek çok ideolojik etkinlikle uğraşır, değişkenlikler gösteren bu etkinlikler Hindistan ve Çin’de doğum kontrollerinde, İran’da kadınlara başörtüsü zorunluluğunda, Sovyet Rusya’da ücretli kadın çalışan sayısının artırımında karşımıza çıkar (Connell, 2017, s. 189-190). Devlet cinsellik üzerine de denetim mekanizması kurmaya çalışır; eşcinselliğin suç olarak görülmesi, reşit olma yaşını düzenleyen yasalar, cinsel hastalıklar, AIDS v.b. (Connell, 2017, s. 190). Toplumsal cinsiyeti devlet mekanizmasının tek başına üretmemiş olması, devletin baskı mekanizmasıyla toplumsal cinsiyeti güçlendirdiği gerçeğini değiştirmemektedir. Devlet erkeklik politikası üretmekte, hegemonik erkekliği kurumsallaştırmakta ve bu yöntemle erkekliği de denetlemektedir. Devletin meşru zor tekeline bu gibi durumlarda kullanıyor olması bir başka kavram olan ‘ataerkil devlet’ kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Kadın hareketlerinin gelişmesi ile birlikte erkek egemenliği altında kadın emeğinin ikincil konumda gösterilmesine, özel alan kamusal alan ikiliğinde kadının özel alana hapsedilmesine karşı gelinmiş ve ev içi kadın emeğinin önemli oluşuna, erkek şiddetine, siyasal, sosyal haklara yönelik politikalar oluşturulmuş en nihayetinde ataerkil düzen sorgulanmıştır (Fiskeci, 2019, s. 32).

Sylvia Walby ‘Patriyarka Kuramı’ kitabında patriyarkayı yani ataerkilliği, erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu, kadınları ezdiği ve sömürdüğü toplumsal yapılar sistemi olarak tanımlamaktadır (2016, s. 39). Ataerkil devlet, ataerkil özün ortaya çıkması olarak değil, ancak kendi içerisinde ataerkil yapının kurulup tartışılması esasında iktidar ilişkileriyle politik süreçleriyle ataerkilliğin merkezi olarak görülebilmektedir (Connell, 2017, s. 195). Devlet uyguladığı

politikalarda ataerkil çıkarları gözetmektedir. Ataerkil devlet, hegemonik erkekliği üretirken sadece kadınları değil erkekleri de kontrol etmektedir.

Devletin üremeye odaklı cinsel politikası, heteroseksüelliğin dayatılmasını ve bunun akabinde ‘uygun’ cinsel yönelimler ve ‘uygun olmayan’ cinsel yönelimler algısını yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet tartışmalarında da önemli bir yer alan biyolojik özcülük meselesi bu noktada önem kazanmaktadır. Doğal olduğu düşünülen biyolojik cinsiyetlerin üzerine toplum tarafından yüklenen rollerin toplumsal cinsiyet olarak kavramsallaşması ikilik üzerinden problemliler olarak görülmektedir. Sylviane Agacinski bu konuda toplumsal cinsiyetin biyolojik ve sorgulanmaz bir varoluş biçimiyle daha da derinleşmeye ve kadınlık erkeklik üzerine kurulu toplumsal cinsiyetin problemliler olarak görülmeyeceğini belirtmiştir (1998, s. 79). Kadınlık ve erkekliğin derin biyolojik hakikatlere dayandığı fikri aynı zamanda zorunlu heteroseksüelliği örgütlemektedir (Bora, 2003, s. 143). Devletin bu noktada yaptığı düzenlemeler, kadın ve erkek birlikteliğini meşrulaştırması, bunun dışında gelişen birliktelikleri reddetmesi heteronormativeye yol açmaktadır. Böylece kurumsallaşan heteroseksüellik toplumsal cinsiyet hiyerarşisini sürekli hale getirmekte ve heteroseksüellikten farklı cinsel yönelimleri marjinal kılmaktadır (Jackson ve Scott, 2012, s. 145). Heteroseksüelliğin norm olarak belirlenip kadın ve erkeğin üremesine bağlı olmayan ilişki türlerinin sapkınlık olarak tanımlanması toplumsal cinsiyeti yeniden üretmekte ve problem olarak görmekten çıkarmaktadır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet kavramı sadece kadın ve erkek cinsiyetleri, erkeklik ve kadınlık rolleri üzerinden değil; cinsel yönelim, sınıf, ırk gibi ayırım ve hiyerarşilerle birlikte incelenmesi gereken bir kavramdır.

2.2. Toplumsal Cinsiyetin Uluslararası Göçe Etkisi

Birinci bölümde incelenen göç kuramlarında genel olarak kadına dair herhangi bir bulgu görünmezken sadece Ravenstein’in kuramında kadınların göç etmeye daha meyilli olduğu ifade edilmektedir. Ana akım göç teorilerinin odak noktaları daha çok ekonomik göçlerin yarattığı nüfus hareketleri olmuş, kadınlar ise edilgen birer unsur olarak kalmıştır (Kaypak, 2017, s. 5). Göç kuramları istihdam odaklı

göçleri incelerken kadını daha çok erkeğe bağımlı, eve bağlı pasif bir noktaya konumlandırmaktadır (Buz, 2007, s. 39). Kadını edilgen olarak görmesi, düzensiz göçmenler, sığınmacılar, mülteciler ve çeşitli sebeplerle yerinden edilmiş insan grupları konusunda bir açıklama yapılmamış olması sebepleriyle kuramlar eksik görülmektedir (Buz, 2007, s. 39; Kaypak, 2017, s. 5). Göç kuramları bu gibi göç türlerine değinmezken aslında 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren göçün anlamında birçok değişiklik meydana geldi ve bireysel ya da grup halinde yapılan göçlerin yerini, kitlesel olarak yapılan göçler daha doğrusu kitlesel olarak silahlı çatışmalardan, doğal afetlerden, politik ya da ekonomik sebeplerden dolayı kaçma eylemi aldı (Kaypak, 2017, s. 5-6). Göç kuramlarının gerek kadını edilgen olarak görmesi gerek isteğe bağlı olmayan göç türlerini incelememiş olması sebebiyle bu çalışmada toplumsal cinsiyet teorisi ile göç süreci ele alınmaktadır.

Feminist çalışmalar attıkça göç konusunda da kadının görünürlüğü artmıştır. Castles ve Miller, 21. yüzyılda yaşanan göç deneyimlerini; göçün küreselleşmesi, hızlanması, farklılaşması ve kadınlaşması olarak dört başlık altında toplamıştır (2008, s. 12). Göçün kadınlaşması ile ilgili; kadınların tüm bölgelerde ve tüm göç biçimlerinde değilse bile birçoğunda önemli roller oynadığını, emek göçünde geçmiş yıllarda erkeklerin baskın olduğunu ancak 1960'lı yıllardan bu yana emek göçünde de merkezi bir rol oynadıklarını, çağdaş göçlerde kadın görünürlüğünün arttığını belirtmişlerdir (Castles ve Miller, 2008, s. 12-13). 1980 ve 1990'lı yıllarda feminist teoride olan gelişmelerle birlikte göç literatüründe cinsiyet temelli eşitsizliklere dikkat çeken toplumsal cinsiyet yaklaşımı önem kazanmıştır (aktaran Tamur, 2010, s. 17). Göç sürecinde kadınların görünürlüğünün artmış olması, sadece emek göçünde değil; savaş sebebiyle yapılan göçlerde de kadınların dezavantajlı kesim içinde daha dezavantajlı konumda olması göçün toplumsal cinsiyet teorisi ile birlikte ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

Ekonomik nedenler olarak nitelendirilen daha iyi bir yaşam umudunun yanı sıra savaş sırasında kadına karşı şiddet (bu şiddetin içinde cinsel şiddet de yer almaktadır) kadınların göç etme kararı almasına neden olmaktadır (Buz, 2007, s. 39-40). Kadınlar aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle bezeli gelenekler yüzünden insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadır ve ataerkil toplum

yapısında oluşturulan toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle de göç kararı almaktadır (Buz, 2007, s. 40). Göçü bir süreç olarak ele aldığımızda elbette bütün göçmenlerin etkilendiği birçok olumsuzluklar bulunmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet teorisine göre, kadınlar bu olumsuzluklardan daha fazla etkilenmektedir. Örnek olarak savaş esnasında esir erkekler fiziksel, psikolojik şiddete maruz kalırken kadınların fiziksel, psikolojik şiddetin yanı sıra cinsel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Kadın ve erkeğin şiddet görme biçimlerinde olan farklılığın sebebi yine toplumsal cinsiyete ve ataerkil toplum sistemine dayanmaktadır.

Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1. maddesi 2. fıkrasında mülteci; *“ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle şiddet göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi”*dir. 1967 protokolü ile sözleşmenin eksiklikleri giderilmeye çalışılmasına rağmen eksiklikler hala devam etmektedir. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne *‘Avrupa’da gerçekleşen olaylar* ibaresi ile coğrafi çekince koymuş ve hala bu çekinceyi kaldırmamış tek Avrupa ülkesidir.

1970'lere kadar yapılan göç çalışmaları cinsiyet körü çalışmalar olarak adlandırılmakta, eleştirilenler geleneksel sosyal bilimin çözümlemelerinin sadece erkeği odak noktasına aldığını iddia etmektedir (Kaypak, 2017, s. 7). 1980'lerde feminist teorinin gelişmesi ile birlikte toplumsal cinsiyet kavramı önem kazanmış ve mülteci tanımı toplumsal cinsiyete dayalı şiddete yer vermediği için eleştirilmiştir (aktaran Akis, 2016, s. 379). Kadınların toplumsal cinsiyete bağlı olarak gördükleri şiddet ve zulüm, mülteci tanımında geçen belirli bir sosyal grup kapsamında ele alınmakta, ayrıca toplumsal cinsiyete dayalı zulüm ibaresi yer almamaktadır. Buradan yola çıkarak 1951 Sözleşmesinin ataerkil bir düşünce ile oluşturulduğunu tespit etmek mümkün olmuştur (Buz, 2007, s. 39). 1970'lere kadar olan süreçte, göç olgusunda kadın, göç eden erkeğin peşinden bağımlı olarak giden ya da göç etmeden geride kalan ailede anneliğini devam ettiren, bağımlı olmayı sürdüren bir figür olarak ele alınmaktadır. Ancak 1980'lere gelindiğinde, toplumsal cinsiyet teorisinin de gelişmesiyle birlikte, göç olgusunda

kadının ayrıca incelendiğini, 1951 Sözleşmesi'nin toplumsal cinsiyete yer vermemesi sebebiyle eleştirildiği görülmektedir.

İndra, bir ülke içerisinde dinsel azınlıklara yapılan baskının politik sayıldığını ancak özel alanda uygulanan şiddetin politik sayılmadığını bundan dolayı mülteci tanımının toplumsal cinsiyete yönelik şiddeti tanımadığını söylemektedir (aktaran Akis, 2016, s. 379). Buradan hareketle Spijkerboer mülteci tanımının bu eksikliğini gidermek için iki önerme sunmaktadır; ilk önermesinde toplumsal cinsiyete yönelik çalışmalar ile kamusal/özel alan arasında yaratılmış olan mesafe aşılabilir, ikinci önermesinde ise mülteci tanımı cinsiyetlendirilmiş bir tanımdır ve yeni bir mülteci tanımı yapılmalıdır (aktaran Akis, 2016, s. 379-380). İndra ve Spijkerboer'in mülteci tanımı ile ilgili üzerinde durdukları esas nokta, tanımın toplumsal cinsiyet körü bir yaklaşım ile yapılmış olması ve erkek odaklılıktan ibaret oluşudur.

Toplumsal cinsiyet teorisi ekseninde yapılan eleştirilerin bazı karşılıkları olmuştur. Ulusal ve uluslararası kurumların toplumsal cinsiyet esaslı bazı düzenlemelere gidildiği gözlemlenmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği mülteci kadınları yardım edilmesi gereken listede ayrı bir başlık altında alarak bu gruba yalnız ebeveynleri, yalnız kadınları, yaşlı, emziren, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmış bireyleri özel olarak değerlendirmiş, özel gereksinimlere dikkat çekmiştir (UNHCR, Kadınlar). Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği yetki alanında mülteci statüsü belirlemek için prosedürel standartlar belgesinde özel ihtiyaçları bulunan kadınlar için ayrı bir başlık açılmış ve bu başlık altında komiserliğin personeli ya da uygulama ortağı tarafından kadına danışmanlık verilmesi, özel ihtiyaç sahibi kadınlara mülakat yapmak ve onlara yardımcı olmak için eğitim almış olması gerektiği belirtilmiştir (2018, s. 52). Komiserliğin bürolarında kadın güvenlik personeli bulundurma, kadın başvuru sahibine kadın tercüman atama gibi maddelerde yine yetki alanında mülteci statüsü belirlemek için prosedürel standartlar belgesinde bulunmaktadır (2018, s. 27-29). Uluslararası kurumlarda böyle tedbirler alınarak toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önlenmesi öngörülmüştür.

Türkiye'nin yasa ve mevzuatlarında da toplumsal cinsiyete dayalı bazı düzenlemelere gidilmiş, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu özel ihtiyaç sahipleri başlığı altında yalnız anne ve hamile kadın, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiler yer almıştır (2013). 'Türkiye Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi' kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi'ne taraf bir ülkedir ve Türkiye'deki mevzuat oluşturulurken bu sözleşmeyi göz ardı etmeyeceği öngörülmektedir. Devletlerin yoğun göç dönemlerinde genellikle güvenlik, uyum gibi başlıklarla ilgilendiği göz önüne alınırsa güçlü göç politikalarına ihtiyaç duyulduğu görülecektir. Uluslararası anlaşmalar yoğun göç anlarında yetersiz kalabilmektedir. Bunun sebebini Nurcan Özgür Baklacıoğlu özel alana gönderme yaparak şu şekilde açıklamaktadır; *“Uluslararası anlaşmalar her ne kadar iç hukuk karşısında üstün sayılsa da, özel alan gibi, sınırlar da temel haklarla ilgili düzenlemelerin askıya alınabildiği uluslararası politikanın ara mekânlarıdır.”* (2017, s. 89). Hane içlerinde ya da gettolarda hukuk nasıl askıya alınabiliyorsa ülke sınırları içerisinde de uluslararası hukuk askıya alınabilmektedir (Baklacıoğlu, 2017, s. 89).

Zorunlu göç alanında kadın ve toplumsal cinsiyet kavramlarının kullanıyor olmasıyla, mevcut politikaların amacına ulaşarak, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri sonlandırdığı söylenememektedir (aktaran Akis, 2016, s. 383). Bu süreçte politika uygulayıcıları ya da mülteci statüsü belirleyicileri için daha büyük bir özbilinç ve toplumsal cinsiyet kavrayışı gerekmekte, bundan dolayı toplumsal cinsiyet zorunlu göç alanının bir kısmına sıkıştırılmış alanın tamamına dâhil olmamıştır (aktaran Akis, 2016, s. 383). Yukarıda bahsedilen yasal düzenlemelerde de görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet, kadın başlıkları açılmış ve bunlar belgelerin bir kısmını oluşturmuştur. Yasal düzenlemelerin tamamında toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine bir anlayış olmuş olsaydı ayrıca bir başlık açılması gerekmezdi. Mülteci tanımındaki eksiklikleri gidermek için hazırlanan kılavuzlar ya da açılan başlıklar zorunlu göç alanının genelini kapsamıyor, eksiklik devam ediyor.

Göç olgusunda toplumsal cinsiyet sadece kadını görünür kılmak için değil aynı zamanda kuramın kavramsallaşmasında da bir dönüşüme işaret etmekte, sınıf, ırk, cinsellik alanında olan tüm eşitsizlikleri dikkate alarak çoklu bir bakış açısı geliştirmektedir (Buz, 2007, s. 42). Toplumsal cinsiyet kuramı sadece kadına yönelik eşitsizlikler üzerinden göçü yorumlamakla yetinmeyerek sınıf, ırk gibi eşitsizlik yaratan diğer olgular üzerine de yoğunlaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet kuramının göçü sadece nüfus hareketi, ekonomik istihdam olarak ele almaması ve bireyin önemine işaret etmesi sebebiyle kuram, sosyal bağlamın görünürlüğü açısından oldukça önemli noktaları ele almaktadır. Bu sebeple çalışmada toplumsal cinsiyet kuramı çerçevesinde kadın ve göç incelenmiştir.

3. GÖÇ SÜRECİNDE SURİYELİ KADIN MÜLTECİLER

2010 yılında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da başlayan muhalif halk hareketleri yoğun çatışma ortamlarına ve iktidar değişikliklerine neden olmuştur (Demirel, 2015, s. 45). Bir dalgalanma ile bütün bölgeyi etkisi altına alan adına Arap Baharı denilen iç savaş ortamı Mart 2011'de Suriye'de ortaya çıkmış çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olurken milyonlarca insan göç etmek zorunda bırakılmıştır. Suriye'de çıkan savaş sebebiyle yerinden edilen insanlara birçok tanımlama yapılmaktadır ancak bu çalışmada Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin 'ilk görüşte mülteci' tanımına uymaları sebebiyle mülteci tanımı kullanılacaktır. Suriye'de yaşanan savaş ortamından kurtulmak için insanlar sınır komşuları olan ülkelere doğru hareket etmiş, Türkiye bu ülkelerden biri olmuştur. 2020 Şubat ayı verilerine göre Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci sayısı toplam 3 milyon 585 bin 209, kadın ve çocukların toplam sayısı ise 2 milyon 521 bin 416 kişi yani toplama oranla %70,32'dir (Mülteciler Derneği, 2020). Tezin Suriyeli mülteci kadınlara odaklanıyor olmasının ilk sebebi; kadınlar ve ataerkil toplum düzeninde onların bakmakla yükümlü oldukları varsayılan çocukların sayısal olarak toplam mülteci sayısının ezici çoğunluğunu oluşturmasındandır. Bir başka sebep olarak kadınların dezavantajlı grup içerisinde, erkeklerden daha dezavantajlı konumda olmalarıdır. Bu bölümde sırasıyla Suriyeli mülteciler

sorunu, Türkiye'nin yasal düzenlemeleri ve Suriyeli mülteci kadınların sorunlarına yer verilecektir.

3.1. Suriyeli Mülteciler Sorunu

2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşı ve akabinde gerçekleşen mülteci akını dünya gündeminde önemli bir yer almıştır. Suriye'de yaşanan olaylar ilk olarak Arap baharı olarak nitelendirilen sürecin bir ayağı olarak görülmüş ve kısa süre içerisinde iç savaşın sona ereceğine dair bir görüş oluşmuştur. Bu görüş neticesinde Türkiye'ye sığınan insanlar uzun süre misafir olarak adlandırılmıştır. Ancak aradan geçen yıllar ve savaşın bitmeyerek daha karmaşık bir hal alması, mültecilerin geri dönebilecekleri barış ortamının sağlanmaması bugün mülteci hakları üzerine yapılan araştırmalarda olan artışları açıklamaktadır.

“Suriyelilerin yaşadıkları insani dramı Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği ‘yakın tarihte görülen en büyük göç dalgası’ olarak nitelemektedir.” (Erdoğan, 2018, s. 1). Suriye'de savaşın başlaması ile birlikte yüz binlerce Suriyeli Türkiye sınırına gelmiş, Türkiye açık kapı politikası izleyerek savaştan kaçan Suriyeliler için barınma alanları inşa etmiş ve en çok sığınmacı kabul eden ülke olmuştur (Yıldız Ö. , 2013, s. 143).

Uluslararası Göç Örgütü 2020 Göç Raporu'na göre uluslararası göçmen sayısı 272 milyona ulaştı (Birgün, 2020). Uluslararası göçmen sayısı, sayısal olarak bakıldığında çok yüksek bir sayı ve sorun teşkil ediyor gibi algılansa bile aslında dünya nüfusunun %3.8'ni oluşturmaktadır. 2018 yıl sonu itibariyle dünya genelinde mülteci sayısı 25.9, sığınmacı sayısı ise 3.5 milyon olarak rakamlaştırılmıştır (Global Trends Forced Displacement In 2018, 2019).

Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü Kasım 2019 verilerine göre Türkiye'de 4 milyon mülteci bulunurken 3.6 milyonunu Suriyeliler oluşturmaktadır (Türkiye İstatistikleri, 2019). Çevre ülkelerde yaklaşık 6 milyon Suriyeli mülteci bulunmakta, Türkiye'yi yaklaşık 1 milyon Suriyeli mültecinin bulunduğu Lübnan takip etmektedir (İçduyu, Yassin, Kabalan, 2019). Türkiye'de yıllara göre artan Suriyeli sayısı Göç İdaresi verilerine göre şöyledir: 2012 yılında 14.237, 2013

yılında 224.655, 2014 yılında 1.519.549, 2015 yılında 2.503.549, 2016 yılında 2.834.441, 2017 yılında 3.426.786, 2018 yılında 3.623.192, 2019 yılında 3.576.370, 2020 yılında 3.587.566 (2020). 2014 ve 2015 yıllarında sayısal verilerin birden artmasının sebebi daha önce gelmiş olan mültecilerin yeni kayıt altına alınmaları olabilir.

Türkiye en başından beri Suriyeli mülteci konusunda en öne çıkan ülke konumundadır. Savaşın başlaması ile birlikte açık kapı politikasını uygulaması takdir edilecek bir tavidir. Ancak savaş yaklaşık 9 yıldır devam etmektedir, Türkiye savaşın bu kadar uzun süreceğini öngörememiştir. Bu çıkarımın sebebi göç mevzuatının 2014 yılında yürürlüğe girmesi ve o zamana kadar Suriyeli mültecilerin misafir olarak tanımlanmasıdır.

Yasal boşlukların doldurulması adına 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmış, 2014 yılında Göç İdaresi Kurulmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Hakkımızda, t.y.). Avrupa Birliği sığınmacı sayısının artması ile birlikte Türkiye ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Bunun akabinde 15 Ekim 2015 yılında AB Türkiye Ortak Eylem Planı yayınlanmıştır (Kutlay ve Akcalı, 2015, s. 6). Ortak Eylem Planı kapsamında hedeflendiği gibi Avrupa Birliği sınırları içerisine giren sığınmacı sayısında azalma meydana gelmiştir, rakamsal olarak belirtmek gerekirse 2015 yılında Ege Denizi'nden Yunanistan'a geçen sığınmacı sayısı 1 milyona yaklaşmışken 2016 yılında bu sayı 170 binlere gerilemiştir (Şen ve Özkorul, 2016, s. 108). *“AB-Türkiye göç anlaşması, özellikle Suriyeli sığınmacıları merkeze alarak tüm transit ve düzensiz göçmenlerin artan rakamlarına karşı bazı önlemleri içermekteydi.”* (İçduyu, 2017, s. 31). Anlaşmaya göre insan kaçakçılığı ve Avrupa'ya giden mülteci sayısının azaltılması, Türkiye'ye vize serbestisi ve mültecilerin daha iyi korunabilmesi için mali yardımların yapılması öngörülmekteydi (İçduyu, 2017, s. 31). Anlaşma Suriyeli mültecilerin dünya kamuoyunun gündemine gelmesi ve Türkiye içerisinde çıkan yasalara katkıda bulunmasıyla olumludur. Ancak 2020 Şubat itibari ile karşılıklı verilen sözlerin yerine getirilmemesi ve İdlip'te yaşanan olayların akabinde Türkiye Avrupa sınırlarını açmış ve anlaşmayı yok saymıştır. Türk-İş için hazırlanan mülteciler ve göçmenlerle ilgili araştırmada %40'ı ülkesine dönmek

istemiyorken birçok Suriyelinin Avrupa veya başka bir ülkeye gitmek istemediği belirtilmiştir (Yurdakul, 2019). Yaklaşık 9 yıldır devam eden Suriye iç savaşı sebebiyle Türkiye'ye sığınan mültecilerin burada uzun yıllardır kaldıkları göz önüne alındığında itici bir durum söz konusu olmadıkça sınırlardan yoğun bir geçiş beklenmemektedir. Yeni bir yerde yeni bir yaşam kurmanın zorlukları Suriyeli mültecilerin Türkiye'den ayrılmama kararı almasını sağlayacak gibi görünmektedir. Türkiye'nin kara sınırlarından beklenilenden az sayıda mültecinin geçmesi ile birlikte Cnn Türk haberine göre; Yunanistan sınırında yoğun güvenlik önlemleri alınmakta ve sınıra yaklaşan mültecilere gaz bombası ile müdahale edilmektedir (2020). Avrupa ülkelerinin insan hakları odaklı politikalar izlemesi ve mültecileri iki sınır arasındaki çaresiz bekleyişten kurtarması gerekmektedir.

Suriye iç savaşının devam etmesi, bölgede karışıklığın son bulmaması sebebiyle mültecilerin geri dönüşünü konuşmak ütopik olacaktır. Savaş sebebiyle yapılan kitlesel göçler ve sığınma taleplerine karşı üç kalıcı çözüm önerisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; savaşın bitmesi veya mültecilerin döndüklerinde bir zulme maruz kalmama garantisiyle geri dönüşlerinin sağlanmasıdır. Suriyeli mülteciler için şu an geri dönüşün çözüm olmayacağı açıktır. İkinci çözüm; üçüncü bir ülkeye yerleştirmedir. Avrupa ülkelerinin insan hakları çerçevesinde hareket ederek 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olmayacak, mağduriyet yaratmayacak şekilde bir politika izlemesi gerekmektedir. Üçüncü çözüm ise; Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik entegrasyon çalışmalarının hızlandırılmasıdır.

3.2. Suriyeli Mültecilerin Hukuksal Statüsü

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekince ile mülteci tanımını sadece Avrupa'dan gelenlere tanıdığından birinci bölümde bahsedilmişti. Savaş sebebiyle Suriye'den Türkiye sınırlarına kaçan insanlar için 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve buna ek olarak 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmış ve Suriyeliler geçici koruma altına alınmıştır. Yönetmeliğe göre; geçici koruma kapsamında olan yabancılara Türkiye'deki yasal ve sosyal işlerini yürütmeleri için geçici koruma kimliği

veriliyor ve sağlık, eğitim, iş piyahasına erişim, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaları sağlanıyor (şimşek, 2017, s. 19).

Kamp dışında kalan mültecilerin kalacakları yerin parasını kendilerinin ödemesi bekleniyor ve bunun sonucunda sağlıksız koşullarda yaşamak zorunda kalıyorlar (şimşek, 2017, s. 19). Mültecilerin kamplarda kalmak istememe nedenleri; kamp dışında daha özgür olabilme ihtimali, kaçak olsa bile çalışıp para kazanabilmek, Suriye'ye zorunlu bir geri dönüş süreci başlatılırsa kamplardan daha kolay toplanıp geri gönderileceklerini düşünmeleri, kampta Suriyeli siyasi ve etnik aktörlerin baskısı altında kalabilme korkusu, genellikle çok sayıda kız çocuğuna sahip muhafazakâr ailelerin kampların ahlaki ve geleneksel olarak yaşam tarzlarına uymadığını ifade etmeleri (Erdoğan, 2015, s. 328).

Eğitim alanında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan yönetmeliğe göre okula kayıt için ikamet izni, geçici koruma belgesi veya yabancı tanıtma belgesi gerekiyor, üniversite için ise Yabancı Öğrenci Sınavı'nı kazanmaları gerekiyor (şimşek, 2017, s. 19). Sağlık alanında ise yönetmelikte kısıtlamalar söz konusu. Örneğin organ nakli, protez, ortez, hemodiyaliz, kronik hastalıkların tedavi masraflarını mültecilerin ödemesi gerekiyor (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Çalışma izni ile ilgili olarak geçici koruma altında olan kişiler, geçici kimlik belgesini aldıktan 6 ay sonra ikamet ettikleri illerde çalışma izni için başvuru yapmaya hak kazanmaktalar (şimşek, 2017, s. 20). *"Aile, alışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 31 Mart 2019 tarihinde yapılan açıklamaya göre Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli sayısının 31.185 kişi olduğu belirtildi."* (Mülteciler Derneği, 2020). 3 milyon 585 bin 209 Suriyeli'nin yaşadığı Türkiye'de çalışma izni almış olan mülteci sayısı doğal olarak kaçak işçiliği gündeme getirmektedir. Suriyeli mülteciler güvencesiz bir şekilde çalışmak zorunda kalmaktadır. Ucuz işgücü olarak görülen Suriyeli mülteci işçiler ile ilgili 24 Aralık 2019 tarihli BirGün gazetesinin haberi gerçekleri göz önüne sermektedir. Adana'da bir fabrikada alışan Suriyeli işçi Mustafa El Recep çalıştığı fabrikada ölmüş, daha sonra battaniyeye sarılarak yol kenarına

bırakılmıştır (2019). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Araştırma ve Politika Serisinde iş piyasasına erişim başlığı altında geliri olmayan Suriyelilerin çocuk işçilik, dilencilik, cinsiyet temelli sömürü gibi sorunlar yaşadığına dikkat çekilmiştir (Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekler, 2015, s. 13).

Geçici Koruma statüsünün, savaşın ne zaman biteceği bilinmediği için, süresi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır ve en çok eleştiriye bu belirsizlik sebep olmaktadır. Yönetmelikte Bakanlığın Bakanlar Kurulu'na teklifi ile birlikte Bakanlar Kurulu kararınca geçici korumanın kaldırılabilmesi maddesi bulunmaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Bakanlar Kurulu böyle bir karar aldığı anda ise geçici koruma kapsamında değerlendirilen insanları ülkelerine geri gönderme, uluslararası koruma talebinin bireysel olarak değerlendirmesi, koşullarını taşıdıkları statünün toplu halde verilmesi veya kanun kapsamında Türkiye'de kalmalarına izin verilmesini öngörmektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014).

Yönetmelikte kadın ve çocuklar için özel koruma önlemlerinden bahsedilmekte, çocuklarla ilgili yapılan düzenlemelerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesine yer verilmektedir (Erdoğan, 2018, s. 56). Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koyması ve düzenlenen yasaların bu coğrafi çekince temelinde yapıyor olması eleştirilere yol açmaktadır. Bunun akabinde yapılan diğer eleştiriler şu şekildedir; hak temelli değil hizmet temelli bir dilin kullanılmış olması, bireysel başvuruların askıya alınması, kamu kurumlarına ve valiliklere verilen yetki fazlalığı, Suriyeli mültecilerin 'şartlı mülteci' olarak tanımlanıyor olması ve bunun uluslararası bir karşılığının olmaması, çalışma, eğitim, sağlık gibi alanlarda bakanlıklar tarafından ek düzenlemelere ihtiyaç olması (Erdoğan, 2018, s. 57). Yönetmeliğe yapılan eleştirilere ek olarak toplumsal cinsiyete duyarsızlığını da belirtmek gerekmektedir. Bir sonraki bölümde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen yönetmelik maddeleri, uygulamaları ile Suriyeli mülteci kadınların sorunlarına yer verilecektir.

3.3. Suriyeli Mülteci Kadınların Sorunları

Türkiye’de 2011 yılından sonra göç alanında yapılan akademik çalışmalarda bir artış olmuştur. Bu alanda yine kadın odaklı çalışmalar görece daha azdır. Zorunlu göç alanında yapılan çalışmaların temelinde, bu göçün istem dışılığı ve birçok yıkıcı durumu olmasından dolayı insan hakları olması gerekmektedir. Suriyeli mülteci kadınların durumu ise savaşın getirdiği sorunlarla boğuşmanın yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa da maruz kalmalarıyla derinleşmektedir. Hem bu sebepten hem de Türkiye’de toplam kadın sayısı ve ataerkil düzenden dolayı bakmakla yükümlü oldukları çocuk sayısının fazlalığı nedeniyle çalışmada Suriyeli mülteci kadınların sorunlarına yer verilecektir. Suriye’de savaştan kaçarak Türkiye’ye yerleşen kadınların sorunları toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenecektir. Bu noktadan hareketle Suriyeli kadınların yaşadıkları problemleri toplumsal cinsiyet teorisiyle incelemek sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Mim Sertaç Tümtaş’ın ‘Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri’ araştırmasında Suriyeli mülteci kadınların ev içi sorumlulukları nedeniyle veya iş bulamadıkları için çalışmadıklarını, yapılan başka bir çalışmaya atıfta bulunarak Suriyeli mülteci kadınların 3/4’nün çalışmadığı ve iş aramadığı sonucuna ulaşıldığını belirtmiştir (2018, s. 38). Aynı çalışmada birçok ailenin aynı evde yaşadığına dikkat çekilerek kadınların ev içi sorumlulukları nedeniyle iş arayışına giremeyişleri, iş arayışına giren kadınların iş bulmasının erkeklerden daha zor olduğu belirtilmiştir. Cinsiyet farklılıklarından dolayı kadınlar erkeklerden daha farklı sorunlarla ve istismar ile yüzleşmektedir ve hem kadın hem göçmen oldukları için sosyal haklardan yoksun kalmakta iş piyasasına girerken engellerle karşılaşmaktadırlar (aktaran Barın, 2015, s. 16). Suriyeli çalışan kadınlar; daha çok ev temizliği, tekstil, tarım sektörlerinde çalışmakta, dil bilmeyişleri, hukuki süreçlere dair bilgilerinin olmaması, kendilerini koruyan bir sistemin olmayışı kadınları sağlıksız koşullarda düşük ücretlerle çalışmak zorunda bırakmaktadır (Genç ve Öztürk, 2016, s. 84). Kadınların ev içi sorumluluklarını üstlenmeleri ve topluma entegre

olamayışlarının sonucu olarak göç edilen yerin dilini öğrenememeleri söz konusudur. Dil bilmemenin bir sonucu da sosyal dışlanmadır.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 15.10.2018 tarihli raporuna göre geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısı 174.256, Iraklı sayısı 4.709'dur (Geçici Barınma Merkezleri, 2018). Barınma merkezleri dışında kalan mülteci sayısının fazla oluşu hangi koşullarda nerelerde kaldıkları ile ilgili soruları gündeme getirmiştir. AFAD'ın 2014 yılında yayımladığı Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar raporunda barınma merkezi dışında kalan kadınların durumlarının barınma merkezlerinde kalanlardan daha kötü olduğuna dikkat çekilmiş, buna rağmen barınma merkezlerine dönmek isteyen kadın oranı %9 ile sınırlı kalmıştır (2014, s. 41). Aynı raporda kadınların neden kamp dışında kalmak istedikleri sorusuna %76 barınma koşulları, %7 sağlık koşulları %4 güvenlik cevapları alınmıştır (2014, s. 41). Mazlumder'in raporuna göre iyi evler kiralayan Suriyelilerin varlığı belirtiliyor ancak genel itibariyle insani şartlardan çok uzak koşullarda 3-4 ailenin birlikte bir yer kiralayarak barındıklarına dikkat çekiliyor (Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, 2014, s. 25). Aynı raporda kadın istihdam oranının düşük olması, toplumsal cinsiyet rolleri, savaş sonrası psiko-sosyal durumlar gibi nedenler dolayısıyla kadınlar toplumdan tecrit edilmiş, kadınların vakitlerini evde çocuk, yaşlı bakımı ile geçirdikleri belirtilmiş, kalabalık evlerde çocuk ve yatalak hasta bezlerini çoğu zaman soğuk suyla elde yıkayan kadınlarla karşılaşmıştır (Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, 2014, s. 26). AFAD raporuna göre kadınlara yönelik ihtiyaçlara erişebilme durumuna %50,2 zor, %20,4 normal, %29,3 kolay cevabını vermiştir (2014, s. 44). Aynı rapora göre giyim için %84,1, gıda için %77,5, yakıt için %73,4, uyku malzemesi için %74,4 yetersiz cevabı alınmıştır (2014, s. 44). 3-4 ailenin birlikte yaşam sürmeye çalıştığı evlerde sıcak su sıkıntısının çekiliyor olmasının ve hijyen ürünlerine erişimin kısıtlılığının yarattığı bir diğer problem; kişisel temizliklerin doğru sıklıklarla yapılamıyor oluşudur. Kişisel temizliklerin doğru sıklıklarla yapılamıyor olması özellikle kadınlarda birçok sağlık problemine yol açmaktadır.

Barınma merkezlerinde kalan kadınların sağlık erişiminde bir sorun yaşamadıkları ancak barınma merkezleri dışında kalan kadınların ciddi sorunlarla

karşılaştıkları sıklıkla belirtilmektedir. Türk Tabipler Birliği'ne göre Suriye'de savaş sebebiyle çöken sağlık hizmetlerinden yararlanamayan kadınlar, Türkiye'de hayati öneme sahip sağlık problemleri ile karşılaşmaktadırlar (aktaran Barın, 2015, s. 78). Göç nedeniyle kadınlar üreme sağlığı, enfeksiyonel ve kronik hastalıklar, ruh sağlığının bozulması gibi birçok problemle karşılaşmaktadırlar. Türkiye'de kayıtlı olan Suriyeli kadınlar sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmektedir. AFAD'ın hazırladığı 'Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması'nda kamp dışında yaşayan kadınların %46,50'si sağlık hizmetinden yararlanmadığını belirtmiştir (2017, s. 102). Aynı raporda ilaca ulaşmada zorluk yaşayan kamp dışı kadınların oranı %51'dir. Yetersiz beslenme ve sağlıksız barınma koşulları yaşanan sağlık sorunlarını tetiklemektedir. Suriyeli mültecilerin tabii oldukları Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre organ nakli, protez, ortez, hemodiyaliz, kronik hastalıklarının tedavi masraflarını kendilerinin karşılamak zorunda oldukları bir önceki alt başlıkta belirtilmiştir. Özellikle sağlık alanında böyle bir kısıtlamanın olması, maddi olarak yetersiz bir yaşam süren Suriyeli mültecileri olumsuz olarak etkilemektedir. Mazlumder'in hazırladığı raporda Suriyeli mülteci kadınların kadın sağlığı, aile planlamasından yoksun oldukları, hamile kadınların sağlık hizmetlerine erişiminin kısıtlı olduğu, doğumların çoğunlukla evlerde yapıldığı ifade edilmiştir (Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, 2014, s. 29). Aynı raporda, mağduriyet nedeniyle yapılan kısa süreli evlilikler ve fuhuş sebebiyle cinsel yolla bulaşan hastalıkların artma riski de önemli bir sorun olarak ele alınıyor.

Kamplarda 18 yaşından küçüklerin evliliklerine izin verilmemesi ve bununla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmasına rağmen kamp dışında dini nikâhlarla 12-18 yaş arası kız çocuklarının ve 19-20 yaş arası genç kadınların 50 yaş üzeri Türk erkekler ile ikinci-üçüncü eş olarak evlendirilmesi gözlemlenmiş, somut verilere resmi nikâh olmadığı için ulaşılamamıştır (Erdoğan, 2018, s. 202-204). Sosyolog Tuba Duman 'Bir Kadın İstismarı Olarak Suriyeli Kadınların İkinci Eş Olması' araştırması ile ilgili yapılan bir röportajda erkeklerin savaştan ganimet toplamış gibi hissettiklerinden bahsetmiş, bölge erkeklerinin başlık paralarının

düşmesi ile ilgili söylemlerine, iyilik yaptıklarını söylediklerini ancak eşini kaybetmiş, bakıma muhtaç kadınlarla değil genç kadınlarla evlendiklerini belirtmiştir (2017). Başlık parası uygulamasının toplum içerisinde devam etmesi nedeniyle, Suriyeli mülteciler içerisinde de kız çocuklarının başlık parası karşılığında dini nikâhla evlendirilmesi, psikolojik, fiziksel, cinsel şiddete açık hale gelmelerine neden olmaktadır. Suriyeli kız çocuklarının, ruhsal ve fiziksel açıdan tamamlanma yaşları sayılan yaşlarda savaşın yarattığı travmalarına ek olarak erken yaşta evlilik travmaları eklenmektedir.

Türkiye’de 1 milyon 100 bin okul çağında Suriyeli mülteci çocuk bulunurken 600 bini okula kayıtlı (Mülteci Çocuklar Eğitime Dahil Edilecek, 2020). Okula gitmeyen çocukların ne yaptıkları ile ilgili bir veri bulunmamaktadır. Ancak mülteciler içerisinde de çocuk işçiliğin yaygın olduğu bilinmektedir. Çocuk işçi çalıştırmanın yasak oluşu sebebiyle resmi veriler elde edilememektedir. Bu noktada Muazzez Harunoğulları’nın yaptığı ‘Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği’ araştırması çocuk işçilerin %45’i ailede tek çalışan çocuk olduklarını, %71’i ise babalarının bir işte çalışmadığını ve ortalama gelirlerinin 0-250 lira arası olduğu belirtmişlerdir (2016, s. 43-44-47). Kız çocuklarının eğitimine ise ataerkil toplum düzeninden dolayı daha az önem gösterilmekte, barınma merkezlerinde yapılan araştırmalara göre ailelerin geleneksel ve dini sebeplerden dolayı kız çocuklarını okula göndermek istemedikleri gözlemlenmiştir (aktaran Genç ve Öztürk, 2016, s. 82). AFAD raporuna göre kamp içi yaşayan kadınların %17,5’i kamp dışı yaşayan kadınların %24,5’i okuma-yazma bilmemektedir (2014, s. 24). Lise ve üniversite mezunu kadın sayıları ise oldukça düşüktür. Bu noktada iki problem ortaya çıkmaktadır; ilk olarak, bakmak ve büyütmeyle ilgili hemen hemen bütün yükü üzerine alan kadınların çocuklarına nasıl katkıda bulunabilecekleri ve ikinci problem olarak Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası ve Geçici Koruma Yönetmeliği çeşitli statüler için bireysel başvuruyu esas almaktayken okuma-yazma bilmeyen kadınların başvuruları nasıl gerçekleştirileceğidir. Bireysel başvuru kadınlar için olumlu bir adım olsa bile işlemlerin yazılı bilgilendirme üzerinden yürümesi ve maddiyata dayalı ön koşullar olması kadınları erkeklere bağımlı kılmaktadır

(Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015, s. 30-31). Çocukların okul durumlarının takibe alınarak çocuk işçiliğin önüne geçilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Kız çocuklarının okullara gönderilmemesi ise toplum içerisindeki dezavantajlı durumlarını derinleştirmektedir. Buna yönelik çalışmaların yapılması son derece önem arz etmektedir. Kadınların okuma-yazma ve dil bilmiyor oluşları, haklarını bilme ve talep edebilme konusunda tıkanmalarına sebep olmaktadır.

Buraya kadar Suriyeli mülteci kadınların çalışma, barınma, sağlık, eğitim, dini nikâh ve başlık parasıyla evlendirilmesi ile ilgili konularda yaşadıkları sorunlara yer verilmiştir. Bu sorunların çözümü için, ilk sırada mevcut hükümetin üreteceği politikalar yer almalıdır. Sorunlar net ve ortaktır. Üretilecek olan politikaların hak temelli bir yaklaşımla yapılması önemlidir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye savaştan kaçarak gelmeleri ve göçün zorunlu oluşu unutulmamalıdır.

Suriyeli mülteci kadınların yaşadığı başka bir sorun ise nefret söylemleridir. Hem toplum içerisinde hem de medyada sıklıkla karşılaşılan nefret söylemleri, mültecileri ötekileştirmektedir. 'Ötekilik Bağlamında Suriyeli Kadınlar: Yerel ve Ulusal Basında Suriyeli Kadın Temsillerinin İncelenmesi' isimli yüksek lisans tezinde Suriyeli kadınların fail olarak gösterildiği haberler incelenmiştir.

Sabah Gazetesi'nden alınan haberde 'Suriyeli kadınla evlenip yuva kurmak isteyenleri dolandıranların tuzağı' ifadesinde Suriyeli kadın tanımlaması bütün Suriyeli kadınları kapsayacak şekilde genelleştirilmiştir. Yuva kurmak ifadesi ise Türkiyeli erkeklerin amaçladığı eylemi tanımlamak için kullanılmıştır. Tuzak kelimesi bir dolandırıcılık yapılanmasının varlığını belirtmektedir. Bu haberde mağdur olduğu ima edilen erkeğin iki farklı Suriyeli kadınla aynı deneyimi yaşamış olması ve bunun haberleştirilmesi bütün Suriyeli kadınların dolandırıcı oldukları mesajını vermektedir. Son cümlede habere konu olan kişinin 'vatandaşlarımız, Suriye'den gelen ve evlenmek isteyenlere karşı uyanık olsunlar' ifadesiyle de bu mesaj pekiştirilmiştir. Ayrıca 'biz' duygusunu güçlendiren 'vatandaşlarımız' kelimesi de biz-onlar ikiliğinin kurulduğu haber anlatılarında sıklıkla kullanılmaktadır (Keskin, 2018, s. 58).

Suriyeli mülteci kadınları genelleyen bu gazete haberi toplumda bütün Suriyeli kadınların dolandırıcı olduğuna dair görüşleri oluşturmakta veya olan görüşleri beslemektedir.

Suriyeli mültecilerin medyada temsili üzerine yazılan ve haber incelemelerinin yapıldığı ‘Türk Yazılı Basınında Suriyeli Mültecilerin Temsili’ isimli yüksek lisan tezinde Posta Gazetesinde yayınlanan ‘Sakarya’daki kan donduran katliamın kurbanları Suriye’de toprağa verildi’ haberine ilişkin çözümlemeye;

Gerçekleşen olayın sunumunda tarafsızlık ilkesinin gözetildiği ve olayın meydana geldiği şekilde aktarıldığı görülmektedir. Haber metninde öldürülen kadının yakın akrabasının “Sakarya’da işlenen bu vahşet ne Türk halkını ile ne de Türk hükümetini temsil eder” cümlesi haberlerde yer verilen Suriyeli genelleştirmesinin zıttı bir nokta olarak göze çarpmaktadır. Yaşanan bir gerginliğin tüm Suriyelilere atfedilerek sunulmasına karşılık ötekileştirmeden payını alan akrabasının bu cümlesinde tam tersi bir tutumla kabul görmeyi beklediğini ifade etmektedir. Polisin suçluları hemen yakalaması güvenliğin işareti olarak algılanmaktadır. Haberde tüm tarafların yorumlarına yer verilmiş ve her birinin konuyla ilgili fikri aktarılmıştır. Suriyeli kadının babasının Türk polislerine müteşekkir olduğu ve "Bu işe bulaşan suçluların yaptıkları, Türk halkını hiçbir şekilde temsil etmiyor. Türk halkı bizim kardeş, Müslüman ve dost halkımızdır. Biz böyle düşünüyoruz ve böyle de düşünmeye devam edeceğiz" ifadelerine Türklere duydukları minnettarlığın göstergesi olarak yer verilmiştir. Türk polisinin ön plana çıkarılmasıyla Türk halkının güvenli ve Suriyelilere kucak açan yapısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Haberde hiçbir şekilde “Suriyeli”, “sığınmacı”, “mülteci” ifadeleri yer almamış ve kişiler isimleri ile habere konu olmuşlardır (Filiz, 2018, s. 72-73).

Sakarya’da yaşanan olayda, Suriyeli kadın mülteci ve 10 aylık bebeği öldürülmüş ve kadın mülteciye tecavüz edilmiştir. Olay ile ilgili diğer gazete haberleri de incelendiğinde, birçok haberde, Suriyeli kadının ismi, soy ismi, hatta bazı haber kaynaklarında geçici koruma belgesi yayımlanırken failerin soy isimlerinin verilmediği gözlemlenmiştir. Genel olarak, medyada, fail Suriyeli

mülteciler olduğunda masumiyet karinesi gözetilmezken mağdur olduklarında masumiyet karinesi gözetildiği de gözlemlenmiştir.

Suriyeli kadınların olağan şüpheliler olarak gösterildiği haberlerden alıntılar yapılan ‘Türkiye’de Basınında Suriyeli Mülteci Kadın İmgesi: Farklı Yaklaşımlar’ isimli yüksek lisans tezinde haber incelemeleri sonucunda elde edilen çıkarım:

Haber spotlarından da anlaşılacağı üzere, ‘Suriyeli kadın’, ‘Suriyeli anne’ gibi imgelerde kadınlar haber içeriklerinde suçun faileri olarak gösterilmişlerdir. Böylelikle haber başlıklarında Suriyeli kadınlar sıklıkla ‘vidansız’, ‘fuhuşa bulaşan’, ‘kocasını öldüren’ gibi stereotipler üzerinden sunulmakta, bu durum kadınların toplum tarafından “Olağan şüpheliler” olarak kodlanmalarına neden olabilir. İncelenen gazetelerin çoğunlukla bu tür haberler üzerinden sunuldukları görülürken, Yeni Şafak gazetesinin bu gazetelere oranla söz konusu başlıklar ile haber yapmadığı ve Suriyeli kadınları daha çok olumlu temsiller üzerinden sunduğu görülmüştür (Erdoğan C. , 2019, s. 79).

Medyada sıklıkla yaratılan başka bir algı ise; Suriyeli kadınların boşanmaların sebebi olduğu algısıdır, kadınlara yönelik kurnaz, genç, baştan çıkarıcı gibi aktif söylemlere karşın Türk erkekleri kandırılan, baştan çıkarılan gibi pasif söylemlerle nitelendirilmektedir (Keskin, 2018, s. 61). Suriyeli mülteci kadınları bir genelleme içerisinde alarak dolandırıcı, suçlu, hırsız, boşanmaların sebebi olarak gösteren haberler toplum içerisinde de mülteci kadın düşmanlığı yaratmaktadır. Mülteci kadınlar yaratılan bu algılar sonucunda toplum içerisinde dışlanmaktadır.

‘Konya’da Yaşayan Suriyeli Kadınların Sorun ve İhtiyaçlarıyla Şekillenen Şiddet Deneyimi: Kesişimsellik Perspektifinden Bir Sosyal Çalışma Değerlendirmesi’ isimli doktora tezinde Meliha Funda Afyonoğlu’nun yaptığı bireysel görüşmelerde, kadınlar toplum içerisinde ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen Asiye yaşadıklarını ve hissiyatlarını şu şekilde dile getirmektedir:

Alışverişe çıktığımız zaman duyuyoruz diyor. “Bu ne Suriyeliler? Çok kalabalık yapıyorlar bu ülkede”. Türkler de çok sakin galiba, çok kalabalık sevmeyizler. Hastanede de aynı şey “sizden öğreniyoruz” falan diyorlar bize. Öyle öyle şeyler duyuyoruz ama biz kulak vermiyoruz, dinlemiyoruz. Yani Türkler bizi kabul etmiyorlar. Sürekli bize laf sokuyorlar. Zaten biz de burada kalmak istemiyoruz. Evimiz barkımız vardı orada, onlarda artık yok. Dönebileceğimiz bir yer yok. Kalmak zorundayız. Zorunda olmasaydık çoktan geri dönerdik (2019, s. 157-158).

Ötekileştirildiklerinin farkına varan kadınlar, yapabilecekleri bir şeyin olmadığını ve geriye dönemeyeceklerini vurgulamak zorunda kalmaktadır. Aynı doktora tezinde görüşülen Alya, dil bilmeme sebebiyle halk arasında verilen tepkileri anlamadığını ancak anladığında durumun daha vahim bir hal aldığını şu şekilde anlatmaktadır:

İlk geldiğimizde en büyük sorunumuz dildi. Hiçbir şey anlamıyoruz. Ayrımcılık yapılsa bile anlamıyorum, bakışlarından anlıyorum. Sonra biraz anlamaya başladık ama cevap veremiyoruz hala. Öncekinden daha kötü. Çünkü anlıyoruz, cevap veremiyoruz. Önceden anlamıyorduk, kötü bir şey mi söylüyor, iyi bir şey mi söylüyor? Sonra anlamaya başlayınca cevap veremiyoruz. Bu sorun en büyük sorun. Bize yardımcı olan da yoktu (Afyonoğlu, 2019, s. 158-159).

Kadınların toplum içerisinde ötekileştirilmemek aldıkları önlemlerle ilgili ‘Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği’ isimli yüksek lisans tezinde görüşülen kadınların şu söylemleri dikkat çekmektedir:

Şu Suriyeli adamı öldürdüler, ondan sonra korktum. Kadınlarda korkudan giyimini kuşamını değiştirdi. Türk kadınları gibi giyinmeye, eşarp bağlamaya başladılar. Suriyeli gibi görünmeyelim de bize bir şey yapmasınlar diye. Kızımda Türkler gibi bağlıyor. “Anne Türkler gibi bağlayalım da kimse bize seslenmesin” diyor. Kimsede seslenmiyor. İki seneden beri benim kızım çalışıyor, kimse kendisine nereye gidiyorsa demiyor (Fatma İsa) (Sevlü, 2017, s. 157).

Suriyeli mülteci kadınlar toplum içerisinde tacize de maruz kalmaktadırlar. Aynı yüksek lisans tezinde görüşülen Süreyya Zeynel Abidin yaşadığı olayı şu şekilde anlatmaktadır:

Ben doktorum çocuk doktoruyum. Suriye’de devlet hastanesinde çalışıyordum. Burada çalışmıyorum. Ev hanımı oldum zaten. İş yok. İş aradım ama benim için çok zor çünkü ben doktorum başka bir meslek bilmem. Tercüman istediler benden, denklik yok, yasak burası bana. Ben bir yere gittim çalışmak için, sekreterlik için iş buldum. Ben doktorum ama tecrübe edicem dedim. Bana para lazım çünkü. İki bilezik altın kaldı onu satmıcam, bir iş bulucam. Çalıştığım yerdeki adam bana “ben valla Suriye kadınlarını çok beğeniyorum” dedi. “Çünkü bakımlı kadınlarsınız, erkeklerinize çok iyi bakıyorsunuz” dedi. “Evet, bizde böyledir” dedim bende. Bana ne sordu, “bir türkü açsam televizyonda”, bana dedi “sen oynar mısın? Bilir misin?” Dedim “evet biliyorum ama şu an bizde kalmadı ne düşün ne bir şey, nerde oynucam yani”. Baktım dedi bana “ben açık açık söylücem, ben bir Suriyeli hanımla arkadaş olmak istiyorum”. Bende dedim, “bak benim için bir şey olmaz, senle ben arkadaş olabiliriz, benim arkadaşlarım var normal. Otururuz bir yerde, bir şey içeriz zamanın varsa”. O da dedi bana “ben arkadaş değil, yatmayı düşünüyorum, açık söylüyorum ben sana” dedi. Bende dedim, “bende böyle bir şey olmaz”. Sonra kendine telefon geldi, çıktı. Bende ofiste kaldım akşama kadar. Karşı ofise kilit verdim. Selamün aleyküm, aleyküm selam, işi bıraktım (Sevlü, 2017, s. 98-99).

Yaşanılan başka bir taciz olayı ise şu şekilde aktarılmıştır; ‘Savaş, Patriyarka ve Kapitalizm: Türkiye’de Bulunan Suriyeli Kadınlar Örneği’ isimli yüksek lisans tezinde, “*Ev arıyoruz, kocam başka eve bakmaya gitti ben başka eve gittim. Ev sahibi evi size bedava vereceğim ama bir şartım var; her gün gelip 8 saat burada kalacağım dedi (Canoğlu’nun kişisel görüşmesi)*” (aktaran; Fiskeci, 2019, s. 92). Ataerkil düzen ile birlikte, kadınlıkları sebebiyle uğradıkları ayrımcılıklar derinleşmekte, kırılğan olan durumları daha kırılğan hale gelmekte, tacize maruz kalmaktadırlar.

Suriyeli mülteciler içerisinde kadınların erkeklerden daha dezavantajlı olduğu, bunun sebebinin ataerkil düzen ve toplumsal cinsiyet olduğu daha önceki başlıklarda belirtilmiştir. Bu durumun farkında olan Suriyeli Emine Kebir'in görüşleri şu şekildedir: *“En çok ben zorlandım. Eşim benim gibi değil. Biz kadınlar daha zorlandık. Her çileyi biz çekiyoruz. Erkekler sorumsuzluk yapıyor. Benim eşim hiç bir sorumluluk bilmez.”* (Sevlü, 2017, s. 136). Göç sürecinin, toplumun diğer aktörlerinden daha farklı olarak, kadınları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve değişen roller ile daha fazla etkilediği açıktır.

Suriye'de çıkan iç savaş sebebiyle milyonlarca insanın hayatı değişmiştir. İç savaş sebebiyle yapılan zorunlu göçler insanların hayatını etkilemeye devam etmektedir. Bugün hala mültecilere yönelik nefret söylemleri mültecilerin olağan hayat akışını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple mültecileri suçlu olarak değerlendiren yaklaşımların ve medyada dezavantajlı olan gruplara yönelik 'fail' ya da 'kurban' ikililiğinin son bulunması, hükümet politikalarının iyileştirilmesi, Avrupa Birliği'nin güvenlik odaklı değil insan hakları odaklı politikalar ve işbirlikleri üretmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Göç olgusu genel itibariyle oldukça karmaşık ve bu karmaşıklığı nedeniyle çok yönlü bir süreçtir. Karmaşıklığı ve çok yönlülüğü sebebiyle ülkeleri sosyal, kültürel, ekonomik olarak etkilerken her birey içinde farklı sonuçlar doğurmaktadır. Göç etme kararını düşünmeye başlamak, kararı vermek, göç etme süreci ve sonrasında gelişen olaylar bireylerin hayatında oluşacak değişimlerin zaman periyotlarıdır.

Göç olgusunun insanlık tarihi ile başladığı çalışmanın birçok yerinde vurgulanmıştır. Bu vurgulamanın asıl amacı; göçün insanın varoluşu kadar normal bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır. Göç sayesinde yeni yerler keşfedilmiş, yeni topluluklar oluşmuş ve hatta yeni uluslar ortaya çıkmıştır. Yeni yerler keşfetme içgüdüğü içerisinde ekonomik sebepleri de barındırmaktadır. Bundan dolayı genel itibariyle göç olgusuna sebep olarak ekonomik nedenlerin incelendiği görülmektedir. Ancak ekonomik nedenlerin sebep olduğu göçlerin yanı sıra savaş sebebiyle yapılan göçlerde yeni sayılmamaktadır. Göç süreci bireyin özel tercihlerinden dolayı değil;

ekonomik krizler, iklim krizleri, savaşlar nedeniyle zorunlu bir hal almıştır. Suriye’de gerçekleşen göç dalgası da savaş sebebiyle gerçekleşmekte ve içerisinde zorunlulukları barındırmaktadır. Göç daha iyi bir yaşam, can sağlığı güvencesi ile yaşamak gibi sebeplerle yapılmaktadır. Ancak Suriye’den yapılan zorunlu göçler sonucunda, insanların savaş öncesi Suriye’deki yaşam standartlarının altında yaşam sürdürdükleri bilinen bir gerçektir.

Suriye’nin kaynak ülke olduğu 2011 yılından başlayarak sürekli artış gösteren göçler, bireylerin evlerini zorunlu bırakarak başka ülkelere gitmelerine neden olmuştur. Bireyler sadece yeni bir yere yerleşme konusunda değil; aynı zamanda yabancı olma durumuyla da yüzleşmiş ve zor bir sürece adım atmışlardır. Zorunlu göçte, bireyin ait hissedilen yerden kopuşu ve yabancı oldukları bir yere yerleşmeleri hiç kolay olmayan bir süreçtir. Bu süreçte kadın olmanın zorluğu toplumsal cinsiyet normları ile bezeli toplum yapısı ve yasalar sebebiyle daha da zorlaşmaktadır. Ataerkil bir toplumda kadın, iktidarın temsili olarak erkek tarafından kontrol edilmekte, baskılanmaktadır. Kadın hayatı boyunca ona öğretilen, baskılanan toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde yaşamakta ve bunun getirdiği dezavantajlı durumları deneyimlemektedir. Bu sebeple tez çalışmasında toplumsal cinsiyet teorisi, Suriyeli kadın mültecilerin durumlarını incelemek, normal şartlarda görülmeyen ya da görülmek istenmeyen durumları ortaya çıkarmak için kullanılmıştır.

Uluslararası ana akım göç teorileri, göç olgusuna ekonomik temelle yaklaşarak karar mercii olarak bireyleri veya sınıfları koymaktadır. Tezde incelenen ana akım göç teorileri, her yeni teoride göç olgusunu anlamaya yardımcı olması nedeniyle kendini geliştirmiş gibi görünse bile göç sürecinde kadını tekil bir şekilde incelememekte ve bu anlamda eksik kalmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet gözetilmeyen teorilerde kadınlar, eşlerine bağlı bağımlı olarak göç eden ve esasında ev işlerini yaparak toplumda kendini var eden erkeğe yardımcı olan birey olarak ele alınmaktadır. Feminist teorinin gelişmesi ile birlikte göç konusunda kadının görünürlüğü artmaya başlamış olsa bile öncelikle anne, eş gibi sorumluluklarla daha sonra göçmen işçi gibi nitelendirmelerle ele alınmışlardır. Ana akım göç teorilerinin bir başka çıkamazı ise; zorunlu göçleri göz ardı ediyor olmasıdır. Ekonomik göçler dâhil birçok göç, içerisinde zorunluluklar taşımaktadır. Özellikle göç kararında bireyi

merkeze alan göç teorileri, göçün son noktada, bireyin kararına dayandığını belirtmektedir. Ancak ekonomik sebeplerle yapılan göçler, yaşanılan yerde olan sınırlı kaynaklar sebebiyle yapılmaktadır. Bireyin kararı olarak gösterilen göç ekonomik kaynakların yarattığı zorunluluktan gerçekleşmektedir. Nitekim ekonomik nedenlerle yapılan göçleri zorunlu olarak ele almayan göç teorileri savaş sebebiyle yapılan zorunlu yer değiştirmeyi de ele almamaktadır. Savaş sebebiyle yapılan zorunlu göçlerin yeni olmaması da ana akım göç teorilerin süreci neden bu yönüyle ele almadıkları bakımından eleştirilen bir konudur.

Kurtuluş savaşı sonrası ağır kayıplar veren ve nüfusunda büyük bir azalma meydana gelen Türkiye Cumhuriyeti, ilk etapta gelen göçlere olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Ulus devlet inşa etme sürecinde Müslüman ve Türk olmayan halklar ile Müslüman ve Türk olan başka ülke sınırları içerisinde kalan kişilerin yer değiştirmesi ile mübadeleler gerçekleşmiştir. Mübadelelerin yasal zemini 1934 İskân Kanunu'na dayanmaktaydı. Yunanistan, Bulgaristan ile gerçekleşen mübadele anlaşmalarını Romanya takip etmekte, Türk ve Müslüman kişilerin Türkiye'ye geçişi sağlanmaktaydı. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye için nüfus arttırma politikalarına gerek kalmadığı düşüncesi oluşmuştur. Yine ülke sınırları dışında kalan Türk ve Müslümanların ülkeye girişi sağlanıyor ancak daha dikkatli süreçler birbirini takip ediyordu. 1961 yılında 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1968 yılında 1967 ek protokolü mülteci tanımına nüfus artışına ihtiyaç olmadığı düşüncesinin etkisiyle coğrafi çekince koyarak 'Avrupa'da meydana gelen olaylar' ibaresi konularak imzalanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'nin yakın çevresinde artan olaylar nedeniyle sığınma talebi ile ülkeye giriş yapan kişi sayısının çoğalması Türkiye'nin göç politikalarında revizyon yapmasına neden olmuştur. 1994 yılında kabul edilen İltica Yönetmeliği'ni 2000 yılları itibariyle yapılan Avrupa Birliği görüşmeleri nedeniyle Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunu ve İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı takip etmiştir. Suriye'de yaşanan olaylar sebebiyle Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteciler ile birlikte hukuksal boşluklar 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılarak ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi kurularak doldurulmaya çalışılmıştır. Türkiye tarihi boyunca göç alan bir ülke olmuştur. Buna karşın idari ve hukuki boşlukların yakın

tarihte doldurulmaya başlandığı görülmektedir. Türkiye'ye yönelik göçlerin devam ettiği bu süreçte insan hakları odaklı yasaların yapılması veya olan yasaların bu yönde pekiştirilmesi oldukça önemlidir.

Toplumsal cinsiyet temelli bir göç incelemesi, kadın odaklı mağduriyetlerin yanı sıra sınıf ve ırk gibi ayrımcılık nedeni olan mağduriyetlere dikkat çekmek açısından oldukça önemli görülmektedir. Toplumsal cinsiyet teorisi, göçü sadece ekonomik nedenlere indirgemeden bireylerin, toplulukların sosyal görünümüne de yer vermektedir. Bununla birlikte göç, bireyleri dezavantajlı duruma düşürmektedir ancak ataerkil toplum yapısı sebebiyle kadınlar dezavantajlı grubun içerisinde daha dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Hem göç süreci öncesi, hem göç sürecinde ve sonrasında kadın olmalarından kaynaklı ayrımcılığa, dışlanmaya, cinsel şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu sebeple tez çalışmasında toplumsal cinsiyet normlarının kadınların hayatı üzerindeki etkisinin negatif yönde olmasından dolayı kadınlar incelenmiştir.

2011 yılından Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2014 yılına kadar Suriyeli mültecilerin Türkiye'de misafir olarak adlandırılması birçok hak erişimini engellemiştir. Geçen süre zarfında mültecilerin kalıcı olduğu anlaşılmış, hem hukuksal çerçevede hem de toplumsal boyutta misafir algısı kaybolmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyulan coğrafi çekince sebebiyle mülteci statüsü alamayan Suriyeliler için Avrupa ülkelerine geçiş Avrupa Birliği-Türkiye Ortak Eylem Planı ile engellenmiştir. Ortak eylem planında verilen sözlerin bugün itibarıyla tutulmamış olması ve Türkiye'nin sınırlarını açmış olması durumu daha karmaşık bir hale sokmuştur. Türkiye'de geçici koruma statüsü ile yaşayan Suriyeliler için bu statünün kaldırılması Bakanlar Kurulu onayına bırakılmakta, bu süreçte mülteciler mültecilik başvurusu yapamamakta ve Avrupa'nın sınırlarını kale haline getirmesi nedeniyle mülteci başvurusu yapabilecekleri ülkelere geçememektedirler. Çalışma, sağlık, eğitim, barınma gibi konularda verilen hizmetler ise çoğunlukla yetersiz kalmakta ve yaşadıkları sorunlar giderek derinleşmektedir.

Suriyeli kadın mültecilerin çalışma hayatında ataerkil aile ve toplum düzeninden kaynaklanan sebeplerden dolayı var olamadıkları, bu sebeple vakitlerini evlerde geçirmek zorunda kaldıkları çalışma sırasında literatür taraması sonucu elde edilen verilerde görülmektedir. Yapılan alan çalışmalarında, çoğunluğun barınma koşulları kötü olarak nitelendiriliyor. Çok nüfuslu, hijyen ve gıda bakımından eksik olan evlerde Suriyeli mülteci kadınlar toplumdan izole ve genel itibariyle sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Kişisel temizliklerini kısıtlı imkânlar sebebiyle yapamayan kadınlarda, kadınlara özel sağlık sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Savaş ve akabinde gerçekleşen göç sürecinde kadınlar üreme sağlığı, enfeksiyonel ve kronik hastalıklar, ruh sağlığının bozulması gibi birçok sağlık sorunu ile karşılaşmaktadır. Topluma entegre olamayışları sonucu dil öğrenemeyen kadınlar, hastanelere gittiklerinde çevirmen sayısının azlığı ve/veya Sağlık Bakanlığı'nın Arapça dil hizmeti için oluşturduğu çağrı hattını aramak doktorun inisiyatifinde olduğu için mağduriyet yaşamaktadırlar. 18 yaşından küçük kız çocuklarının düşük okul kayıt oranları ise elimizde resmi bir veri olmamasına karşın toplumda yaygın olarak görülen 18 yaşından küçük kız çocuklarının evlendirildiği bilgisini akıllara getirmektedir. Hükümet politikalarının, toplumsal cinsiyet temelli yaşanan bu mağduriyetleri göz önüne alınarak yapılması veya buna göre revize edilmesi gerekmektedir. Hükümet politikalarının, esasen hizmet temelli değil; hak temelli olarak yapılması bu sorunların çözümünde önem arz etmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, elde edilen verilere doküman içerik analizi yapıldığında Suriyeli kadın mültecilerin toplumda nefret söylemleri ile karşı karşıya kaldıkları görülmüştür. Yıkılan misafir algısı, Suriyeli mültecilerin topluma yük olduğu inancı ile pekiştiğinde toplumda bu nefret söylemleri çoğalmıştır. Toplumda olan bu kanıyı, medya unsurlarının da beslediği yapılan içerik analizleri sonucu gözlemlenmiştir. Çalışma içerisinde, göç sonrası yeniden kurulmaya çalışılan yaşamda Suriyeli kadınların erkeklerden daha farklı sorunlarla karşılaştıkları ve karşılaşılan bu sorunların temelinin ataerkil toplum yapısı olduğu görülmüştür. Yaşanan her bir sorun bir başka sorunu doğurmakta, adeta bir sorun sarmalı ortaya çıkmaktadır. Çalışma hayatına giremedikleri için sosyalleşememekte, sosyalleşemedikleri için dil öğrenememekte, dil öğrenemedikleri için birçok

kurumsal yerde sorunlarını anlatamamakta, hak ve hürriyetlerine erişim adeta ataerkil toplum yapısı ve toplumsal cinsiyet eliyle gasp edilmektedir. Bu sorun sarmalı sonucunda erkekler, göç edilen yere daha kolay adapte olurken kadınlar evlerde yalnızlaşmakta, ruh sağlıkları tehlikeye girmektedir.

Suriyeli mülteciler ile ilgili yapılan çalışmalar giderek artmakta, Suriyeli kadın mülteciler ile ilgili çalışmalar ise son yıllarda artış göstermektedir. Bu çalışma sonucunda, yapılan her göç çalışmasında kadınlara özel bir alan açılması gerekliliği ortaya konmaya çalışılmış, göç çalışmalarında kadınların edilgen bir unsur olarak değil; tek başına özne olarak ele alınması, toplumsal cinsiyeti gözeterek araştırılmaların yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Kadınların sorunları toplumsal cinsiyet odaklı incelendiğinde kalıcı çözümler ortaya çıkacaktır. Özellikle erken yaşta evlilik, kız çocuklarının okula gitme oranlarının düşük olması, fuhuş, kadın sağlığı gibi konuların sağlıklı ve kalıcı çözümlere bir an önce ulaştırılması gerekmektedir. Suriyeli mülteci kadınların yaşadıkları sorunlar ile dünya genelinde yaşayan mülteci kadınların sorunları benzer özellikler taşımaktadır. Bu sorunların temeli ataerkil sistemdir. Suriyeli mülteci kadınların yaşadıkları sorunlar, bu durum göz önüne alınarak çözüme kavuşturulmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadıkça, savaşlar devam ettikçe ulus devletlerin çizdiği sınırlar aşılacak, kadınlar ait hissettikleri yerlerden koparak başka yerlerde karmaşıklığa sürüklenmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Afyonoğlu, M. F. (2019). *Konya'da Yaşayan Suriyeli Kadınların Sorun ve İhtiyaçlarıyla Şekillenen Şiddet Deneyimi: Kesişimsellik Perspektifinden Bir Sosyal Çalışma Değerlendirmesi*(Doktora Tezi) . Selçuk Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Akis, Y. (2016). Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç* (s. 379-398). İstanbul: İletişim.

Baklacioğlu, N. Ö. (2017). *Uluslararası Sınırların Ötesinde Mülteci Kadınlar*. İstanbul: Der Kitapevi Yayınları.

Baklacioğlu, N. Ö., & Kıvılcım, Z. (2015). *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler*. İstanbul: Derin Yayınları.

Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi* , Temmuz-Aralık, 10-56.

BMMYK'nin Yetki Alanında Mülteci Statüsü Belirleme İçin Prosedürel Standartlar. (2018). Ocak 30, 2020 tarihinde [refworld.org: https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67ee4](https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67ee4) adresinden alındı

Bora, A. (2003). Cinsiyet Toplumsal Bir"Şey"dir. *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları* (s. 141-144). Ankara: Kaos GL.

Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18 (2), 37-50.

Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. Bülent U. Bal, ve İbrahim Akbulut) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cengiz, F. B. (2013). Türkiye'de Sendikaların Düzensiz Emek Göçüne Bakışı: İstanbul Örneği. *Türkiye'de Sendikaların Düzensiz Emek Göçüne Bakışı: İstanbul Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Connell, R. W. (2017). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*.(Çev. Cem Soydemir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cross, R. P.(Dü.). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*.Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslar arası Göç Örgütü Yayınları.

Çiçekli, B. (2016). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çiçekli, B. ve Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*. Ankara: Karınca Yayınları.

Demirel, C. A. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları. L. Körükmez ve İ. Südaş (Dü) içinde, *Göçler Ülkesi* (s. 45-68). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Doğanay, H. (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Gazi Büro Yayınevi.

Duman, T. (2017, Ocak 2). Suriyelilerle 2. Evlilik Sosyal Sorun. (İ. Bozan, Röportajı Yapan) Aljazeera Turk.

Erdoğan, C. (2019). *Türkiye'de Basınında Suriyeli Mülteci Kadın İmgesi: Farklı Yaklaşımlar*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye Kitleli Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 315-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fabrikada ölen Suriyeli işçiyi yol kenarına atmışlar!, 2019, Aralık 24. (2020, Şubat 29). *BirGün*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/fabrikada-olen-suriyeli-isciyi-yol-kenarina-atmislar-281299> adresinden alındı

Figures at a Glance, 2019, Haziran 19. (2019, Kasım 15). *UNHCR Turkey*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/en/figures-at-a-glance>

Filiz, S. (2018). *Türk Yazılı Basınında Suriyeli Mültecilerin Temsili*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Fiskeci, H. (2019). *Suriyeli Kadınların Akademik Çalışmalarda Görünürlüğü*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.

Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, 22 Ekim). *Resmi Gazete*(Sayı: 29153(Mükerrer)) Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>

Genç, H. D. ve Öztürk, D. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar: Mevcut Durumları, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi* (84), 67-91.

Global Trends Forced Displacement In 2018, 2019, Haziran 20. (2020, Ocak 20). *UNHCR*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>

Goularas, G. B. ve Sunata, U. (2015). Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi . *Moment Dergi*, 2 (1), 12-40.

Gökçen, A. (2012). Ulus-Devletin İflasına Rağmen Vatandaşlığın Yükselişi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* (3), 104-120.

Güllüpmar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* (4), 53-85.

Gürebüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*, 3 (1), 29-63.

İçduyu, A. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: "Siyasallaşan" Bir Sürecin Analizi. *Toplum ve Bilim* (140), 27-41.

İçduyu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde Transit Göç. M. M. Erdoğan içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 277-295). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları .

İçduyu, A., & Aksel, D. B. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.

İçduyu, A., Yassin, N. ve Kabalan, N. (2019, Ağustos 20). (M. Hamsici, Röportajı Yapan)

İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11 (18), 2579-2615.

Jackson, S., & Scott, S. (2012). *Cinselliği Kuramlaştırmak*. İstanbul: Nota Bene.

Kadınlar. (t. y.). (2020, Ocak 30). *UNHCR Turkey* Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/kadinlar>

Kaypak, Ş. (2017). Göçün Kadınlaşması: Göç Olgusuna Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak. *Uluslararası Kaysem 11, 28-30 Eylül 2017 Bildiri Kitabı* (s. 1596-1614). Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Keskin, İ. R. (2018). *Ötekilik Bağlamında Suriyeli Kadınlar: Yerel ve Ulusal Basında Suriyeli Kadın Temsillerinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) . Bilgi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kirişçi, K. ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989,1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları. M. M. Erdoğan ve A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 295-315). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Köse, E. (2016). Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiliği Üzerine Eleştirel Yaklaşımlar. *Doğu Batı* (64), 37-52.

Kutlay, M. ve Akcalı, Ö. (2015). Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski. *USAK Analiz* (29), 1-12.

Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography* (3(1)), 47-57.

Macar, E. (2015). Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi. M. M. Erdoğan ve A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 171-185). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu. (2014). *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacı Raporu*. Mazlumder. Ankara: İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği.

- Millett, K. (2011). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mülteci Çocuklar Eğitime Dahil Edilecek, 2020, Ocak 6. (2020, Mart 5). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/multeci-cocuklar-egitim-sistemine-dahil-edilecek-41413585>
- Özcan, E. D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat Dergisi*, 2 (4), 183-215.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma . *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (11(1)), 323-343.
- Özgöker, U. ve Doğan, G. (2019). *Uluslararası Göç Ve Mülteci Krizi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Pehlivan, P. V. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (31), 497-521.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (5), 33-44.
- Savran, G. A. (2013). *Beden Emek Tarihi Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Pusula Yayıncılık.
- Sevli, H. (2017). *Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Somuncu, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Uyum Sürecinde Uluslararası Göç Politikası*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Stoller, R. J. (1984). *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Feminity*. London: Karnac.
- Stone, A. (2016). *Feminist Felsefeye Giriş*. (Çev. Yonca Cingöz ve Bilge Tanrısever) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Şen, Y. F. ve Özkorul, G. (2016). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 86-119.

Şimşek, D. (2017). Göç Politikaları ve "İnsan Güvenliği": Türkiye'deki Suriyeliler Örneği. *Toplum ve Bilim* (140), 11-26.

Tamur, Ö. E. (2010). *Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Kemalpaşa'da Gecekondu Kadınların Göç Deneyimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne Yönelik Türkiye Geçişli (Transit) Göç Hareketleri ve Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi* (41), 125-140.

Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar. (t. y.). (2020, Mart 4). *Unicef Türkiye*. Erişim adresi: <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>

Türkiyede'ki Suriyeli Sayısı, 2020, Şubat 14. (2020, 21 Şubat). *Mülteciler Derneği*. Erişim adresi: <https://muhteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

Tümtaş, M. S. (2018). Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri. *Akdeniz İİBF Dergisi* (37), 26-47.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Turğut, M., Tolan, S., Şengül, İ., Gökyar, M., Ertekin, E., Polat, B. O., Sazlı, H. ve Erdoğan M. O. (2015). *Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri*. Ankara: Matsa Basımevi.

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*. Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2018). *Geçici Barınma Merkezleri*. Erişim adresi: <https://www.afad.gov.tr/barinma-merkezlerinde-son-durum>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020, Şubat 20). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (t.y.). Hakkımızda. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda>

Uluslararası göçmen sayısı 272 milyona yükseldi, 2020, Şubat 26. (2020, Şubat28). *BirGün*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber/uluslararasi-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>

Unat, N. A. (2017). *Bitmeyen Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

UNHCR. (t.y.).(2020, Şubat 28).*UNHCR BM Mülteci Örgütü Türkiye*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/tr/>

UNHCR Türkiye İstatistikleri. 2019, Kasım 30. (2020, Şubat 26).*UNHCR BM Mülteci Örgütü Türkiye*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013, Nisan 11). Resmi Gazete. (Sayı: 23615 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

Yalçın, M. G. (2017). *Göç Psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası*. Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları.

Yıldız, Ö. (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16 (1), 140-169.

Yönlü, K. Y. (2018). *Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Yunanistan sınırında göçmenlere gaz bombası, 2020, Şubat 28. (2020, Şubat 29)*CNN TÜRK*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/dunya/yunanistan-sinirinda-gocmenlere-gaz-bombasi>

Yurdakul, M. (2019, Aralık 6).Suriyelilerin çoğu dönmek istemiyor.*Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/>

Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.

